

ΠΡΟΤΥΠΟ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ ΑΝΑΒΡΥΤΩΝ

ΤΑΞΗ: Α

ΜΑΘΗΜΑ: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ: Α. ΜΑΣΤΡΑΠΑΣ – Α. ΜΩΡΟΥ

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

ΑΝΑΒΡΥΤΑ 2012

ΠΡΟΤΥΠΟ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ ΑΝΑΒΡΥΤΩΝ

ΤΑΞΗ: Α

ΜΑΘΗΜΑ: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ: Α. ΜΑΣΤΡΑΠΑΣ – Α. ΜΩΡΟΥ

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

ΙΩΑΝΝΑ ΘΕΟΔΩΡΟΥ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΤΣΩΝΗΣ

ΠΕΛΟΠΙΔΑΣ ΚΟΥΛΟΥΡΗΣ

ΘΟΔΩΡΗΣ ΧΑΤΖΗΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΑΝΑΒΡΥΤΑ 2012

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

1.1 Αρχιτέκτονες.....	5
1.2 Υλικά Οικοδομής.....	6
1.3 Αρχαία Ελληνικά Μαθηματικά.....	7
1.4 Χρυσή Τομή.....	8
1.5 Προέλευση Πηγών.....	9

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΑΡΧΑΙΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΝΑΟΙ

2.1 Ναός Επικούρειου Απόλλωνα.....	11
2.1.1 Τοποθεσία.....	12
2.1.2 Αρχιτεκτονική και Τρόπος Κατασκευής.....	12
2.1.3 Κατασκευαστικές Καινοτομίες.....	14
2.1.4 Ιστορική Πορεία.....	14
2.2 Ναός Απτέρου Αθηνάς Νίκης.....	17
2.2.1 Τοποθεσία.....	18
2.2.2 Ιστορική Πορεία.....	18
2.2.3 Περιγραφή Μνημείου και Αρχιτεκτονική.....	19

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΘΕΑΤΡΑ

3.1 Αρχαίο Ελληνικό Θέατρο.....	25
3.1.1 Τα Μέρη του Αρχαίου Ελληνικού Θεάτρου.....	25
3.1.2 Εξέλιξη Μερών.....	26
3.1.3 Ακουστική Θεάτρων.....	28
3.2 Αρχαίο Θέατρο Διονύσου.....	29
3.2.1 Ιστορικά Στοιχεία.....	30

3.2.2 Αρχιτεκτονική και Θεμελίωση.....	31
3.2.3 Αναστήλωση του θεάτρου.....	32
3.3 Αρχαίο Θέατρο Επιδαύρου.....	33
3.3.1 Ιστορικά Στοιχεία.....	34
3.3.2 Αρχιτεκτονική.....	35
3.3.3 Σύντομο Αρχαιολογικό Χρονικό.....	37
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	39

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

1.1 ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ

Το μεγαλείο της αρχαίας ελληνικής αρχιτεκτονικής ανάγεται στην αρχαϊκή εποχή (800-480π.Χ) και στην κλασική εποχή (479-323π.Χ), κατά την οποία σημειώθηκαν τα υψηλά επιτεύγματα του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού. Καλλιτεχνικό κέντρο της εποχής αποτελεί η δημοκρατική Αθήνα και αντιπροσωπευτικά δείγματα της κλασικής αρχιτεκτονικής είναι τα μνημεία της Ακρόπολης των Αθηνών.

Η τέχνη της αρχαϊκής περιόδου είναι αυτή που ακολουθεί τους γεωμετρικούς χρόνους και χαρακτηρίζεται ως «ανατολίζουσα», επειδή άφθονα στοιχεία από την τέχνη των λαών της ανατολής την επηρεάζουν. Έργα της αρχαϊκής τέχνης έχουμε από το 625 έως το 480 π.Χ . Ο μεγαλύτερος αριθμός αρχιτεκτονικών κατασκευών είναι ναοί οι οποίοι τα αρχαϊκά χρόνια ήταν στην αρχή με ξύλινο σκελετό και στη συνέχεια αρχίζουν να χτίζονται από πέτρα και ειδικά από μάρμαρο.

Οι πιο σημαντικοί από τους αρχιτέκτονες της αρχαϊκής και της κλασικής περιόδου είναι ο Ικτίνος, ο Καλλικράτης, ο Απολλόδωρος ο Δαμασκηνός, ο Ανδρόνικος ο Κυρρήστης, ο Δημοκόπος ο Μύριλλος, ο Αρισταίνετος, ο Ιππόδαμος ο Μιλήσιος και ο Ερμογένης.

Με βάση τα υπάρχοντα ιστορικά στοιχεία, ο Καλλικράτης μαζί με τον Ικτίνο ήταν οι δύο περίφημοι αρχιτέκτονες του δεύτερου μισού του 5^{ου} π. Χ. αιώνα, του «χρυσού αιώνα του Περικλή». Οι ναοί και τα έργα που κατασκεύασαν ήταν μεγάλα σε σημασία και τελειότητα.

Ο Καλλικράτης, σύμφωνα με τον Πλούταρχο, συνεργάστηκε με τον Ικτίνο για την ανέγερση του Παρθενώνα, του σπουδαιότερου αρχαιοελληνικού ναού. Ακόμα, εργάστηκε μεταξύ των ετών 460 και 450 π. Χ. στην ανέγερση των Μακρών Τειχών και επίσης τού αποδίδονται και άλλα μεγάλα έργα της αρχαίας Αθήνας όπως η επιδιόρθωση τμήματος των περιφερειακών τειχών της πόλης, η ανοικοδόμηση ναού αφιερωμένου στην Άπτερο Αθηνά Νίκη στην Ακρόπολη και ίσως του Ερεχθείου.

Ο Ικτίνος υπήρξε σύγχρονος και στενός φίλος του μεγάλου γλύπτη Φειδία. Εκτός από την κατασκευή του Παρθενώνα, στον Ικτίνο αποδίδονται η κατασκευή του ναού του Επικούρειου Απόλλωνα στις Βάσσεις της Πελοποννήσου, όπως αναφέρει ο Πausanias και του Τελεστηρίου της Δήμητρας στην Ελευσίνα. Ακόμα, σύμφωνα με τον Βιτρούβιο, ο Ικτίνος συνέγραψε μαζί με τον Κάρπιο την τεχνική μελέτη «για τον Δωρικό ναό της Αθηνάς στην Αθήνα».

Οι δύο αρχιτέκτονες - και ειδικά ο Ικτίνος – κατείχαν πολύ ειδικές γνώσεις που την εποχή εκείνη διδάσκονταν μόνο στις Σχολές Μυστηρίων. Έτσι, πιστεύεται ότι ο Ικτίνος και ο Καλλικράτης μπορεί να έλαβαν αυτές τις ιδιαίτερες γνώσεις μαθηματικών, αστρονομίας και της σφαιρικής της γης από τον θεσμό των Μυστηρίων, στον οποίο πρέπει να είχαν μαθητεύσει. Δηλαδή, είναι πολύ πιθανό να είχαν μνηθεί στα Μυστήρια της Αιγύπτου, της Ελλάδας ή σε άλλα, και μετά να εφάρμοσαν αυτές τις μυστικές, μνητικές, αρχαίες γνώσεις στην κατασκευή των ναών τους. Το σίγουρο πάντως είναι ότι οι ναοί που κατασκεύασαν είναι φτιαγμένοι σαν μια μικροσκοπική εικόνα του τέλει σύμπαντος. Με τον ίδιο τρόπο ο πολιτισμός της Αιγύπτου ήταν η γήινη εικόνα της ουράνιας Αιγύπτου, ενώνοντας έτσι ορατό και άορατο με την κατασκευή των Πυραμίδων, που φαίνεται να φέρουν παρόμοια σημάδια τελειότητας με αυτά του Παρθενώνα. Γι' αυτό, πολλοί αρχαίοι πίστευαν ότι η γνώση των Αρχαίων Ελλήνων γύρω από τα μαθηματικά προερχόταν από τη γνώση των Αιγυπτίων στον τομέα αυτό. Συγκεκριμένα ο Αριστοτέλης στα «Μεταφυσικά» του αναφέρει: «Έτσι η επιστήμη των μαθηματικών προήλθε από την γειτονική Αίγυπτο, επειδή εκεί η τάξη των ιερέων είχε αυτήν την ασχολία».

Συμπερασματικά, η αρχιτεκτονική στα πρώιμα στάδιά της επηρεαζόταν σημαντικά από την εμπειρία, και γι' αυτόν τον λόγο ονομάστηκε «εμπειρική», αργότερα όμως ασχολήθηκαν με αυτή άτομα που κατείχαν εξειδικευμένες γνώσεις και συνέλαβαν την αρχιτεκτονική, όπως και τις άλλες τέχνες, σχεδόν με τη μορφή επιστήμης.^[1] Έτσι, μπορούμε να την χαρακτηρίσουμε σε αυτό το στάδιο «πρακτική».

1.2 ΥΛΙΚΑ ΟΙΚΟΔΟΜΗΣ

Έτσι, όπως είναι φυσικό, από την εποχή των πρώτων Ελλήνων μέχρι της ημέρες μας ο χώρος αυτός έχει υποστεί πολλές επεμβάσεις και αλλοιώσεις ως προς τη μορφή του και πολύ περισσότερο ως προς το πολιτιστικό του περιβάλλον.

Μέσα από τη μελέτη της κατασκευής των μνημείων αποδεικνύεται πόσο έντονη ήταν η επίδραση που είχε ασκήσει ο φυσικός χώρος πάνω στους δημιουργούς. Οι αρχιτέκτονες και γενικά οι καλλιτέχνες φαίνεται ότι έχουν αντιμετωπίσει και κατασκευάσει τα οικοδομήματα ως συνέχεια του ελληνικού χώρου. Οι Έλληνες γρήγορα εξοικειώθηκαν με τον χώρο που κατοίκησαν και κατόρθωσαν το φυσικό περιβάλλον να το μεταβάλλουν σε πολιτιστικό.

Αυτό επιτεύχθηκε στον τομέα της αρχιτεκτονικής αναζητώντας υλικά από την ελληνική φύση. Ο τομέας της αρχιτεκτονικής είναι ένας τομέας ιδιαίτερα πολυσύνθετος, που προϋποθέτει την αλληλεπίδραση και τη συνεργασία πλήθους ανθρώπων, αρχιτεκτόνων, αναθετών, τεχνιτών, αλλά και φορέων εξουσίας, τόσο για την απλή παραγωγή των λίθων όσο και για τη δημιουργία πολύπλοκων αρχιτεκτονικών έργων, με βάση τις υπάρχουσες τεχνικές δυνατότητες, αλλά και τη δεδομένη οικονομική ευχέρεια κατά περίπτωση.

Ως προς τα υλικά οικοδομής, από την πρώιμη εποχή, ο άνθρωπος στήριξε την οικοδομική του δραστηριότητα σε υλικά διαθέσιμα στο φυσικό του περιβάλλον, όπως το χώμα, το ξύλο και η πέτρα. Τα βασικά υλικά της αρχιτεκτονικής μέχρι τον 7^ο αιώνα ήταν το ξύλο, που χρησιμοποιήθηκε κυρίως την πρώιμη εποχή και ο πηλός. Η παράδοση μάλιστα η οποία δημιουργήθηκε από τη χρήση των ξύλων στην αρχιτεκτονική, διατηρήθηκε στις

μορφολογικές λεπτομέρειες των μεταγενέστερων λίθινων οικημάτων. Μερικά από τα βασικά είδη ξυλείας ήταν η δρυς, το πεύκο, το έλατο, ο κέδρος και το κυπαρίσσι. Τα ξύλα τα μεταχειρίζονταν ακατέργαστα, πελεκητά (εν μέρει κατεργασμένα) και σχιστά (κατεργασμένα πλήρως με πριόνι). Παράλληλα, υπήρχαν και φύλλα ξύλου για επικολλήματα, όπως οι σημερινοί καπλαμάδες.

Ο ψημένος πηλός, κατά την αρχαϊκή περίοδο, είχε μεγάλη εφαρμογή, καθώς χρησιμοποιούνταν όχι μόνο σε κεραμίδια, αλλά και σε στοιχεία επενδύσεως των ξύλινων μερών, σε μετόπες και σε επίκρανα παραστάδων. Στα κλασικά χρόνια συνεχιζόταν η ευρεία χρήση του σπτού πηλού σε κεραμίδια, υδρορροές, πηλοσωλήνες, ανθήμια, καθώς και σε αλλά ευπαθή στην υγρασία αρχιτεκτονικά μέλη.

Ο άψητος πηλός εφαρμοζόταν πολύ κυρίως σε τείχη, αλλά και σε σπίτια και κτίρια με δευτερεύουσα σημασία, χωρίς αυτό να αποκλείει τη χρήση του ενίοτε και σε τοίχους μνημειωδών κτιρίων, όπως το ανάκτορο της Βεργίνας.

Εκτός από αυτά τα δύο βασικά οικοδομικά υλικά, σημαντική ήταν και η χρήση των πετρωμάτων στα μεταγενέστερα χρόνια. Αρχικά χρησιμοποιήθηκε ο πωρόλιθος και ο ασβεστόλιθος, ενώ στη συνέχεια, μετά τον 6^ο αιώνα, κυριάρχησε το μάρμαρο στη γλυπτική και στη ζωγραφική κυρίως διακόσμηση του οικοδομήματος, ιδιαίτερα σε σημεία που ήταν εκτεθειμένα στην υγρασία. Στην κλασική περίοδο, η χρήση του μαρμάρου αυξήθηκε σημαντικά, με αποτέλεσμα το υλικό να κυριαρχήσει τελικά στην αρχαία ελληνική αρχιτεκτονική.

Τα μέταλλα είχαν κι αυτά περιορισμένη χρήση στην αρχαία οικοδομική. Χρησιμοποιούνταν κυρίως για την κατασκευή σιδερένιων συνδέσμων και γόμφων για τη σύνδεση των λίθων των αρχιτεκτονημάτων, ενώ πάντοτε οι σύνδεσμοι αυτοί μολυβδοχοούνταν ώστε να αποφεύγεται η οξειδωσή τους. Ο σίδηρος ποτέ δεν χρησιμοποιούνταν για λόγους στατικούς. Ο ρόλος των σιδερένιων στοιχείων ήταν συγκεκριμένος και αφορούσε την ενίσχυση αλλά και τη σύνδεση μελών.

1.3 ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ

Στην εποχή των ελληνικών μαθηματικών θα διαμορφωθεί η ιδέα της μαθηματικής απόδειξης, μια ιδέα η οποία αποτελεί τη βάση των νεότερων μαθηματικών και, υπό αυτήν την έννοια, του σύγχρονου τεχνολογικού μας πολιτισμού. Μιλάμε δηλαδή, για τα μαθηματικά που αναπτύχθηκαν στην αρχαία Ελλάδα από τις απαρχές, τον 6^ο και τον 5^ο π.Χ αιώνα, μέχρι την εποχή που τα κλασικά κείμενα αντιγράφονται, ανθολογούνται και σχολιάζονται για να περάσουν στο Βυζάντιο και στον αραβικό κόσμο, προτού βρουν τον δρόμο τους προς τη Δύση.

Πρέπει όμως να διευκρινίσουμε τι ακριβώς εννοούμε όταν λέμε «ελληνικά μαθηματικά» και από πού καταφέραμε να αντλήσουμε τις γνώσεις μας για τα αρχαία ελληνικά μαθηματικά.

Τον 6^ο π.Χ αιώνα και αφού είχαν προηγηθεί δύο αιώνες αποικιακής επέκτασης, ελληνόφωνοι πληθυσμοί βρίσκονται εγκατεστημένοι σε ολόκληρη σχεδόν την ανατολική λεκάνη της Μεσογείου. Οι ελληνόφωνοι αυτοί πληθυσμοί συνδέονταν μεταξύ τους με ισχυρούς πολιτισμικούς δεσμούς, θρησκευτικές δοξασίες, έθιμα και άλλα πολιτισμικά

χαρακτηριστικά από τις μητροπόλεις στις αποικίες. Το κυριότερο, όμως, ενοποιητικό στοιχείο που τους συνέδεε ήταν η ελληνική γλώσσα και αυτό ακριβώς το στοιχείο μας επιτρέπει να ονομάζουμε τα μαθηματικά που αναπτύχθηκαν κατά τους επόμενους αιώνες σε όλη αυτή την περιοχή «ελληνικά μαθηματικά». Λέγοντας, λοιπόν, «ελληνικά μαθηματικά» εννοούμε τα μαθηματικά που ανέπτυξαν οι άνθρωποι οι οποίοι μιλούσαν και έγραφαν στην ελληνική γλώσσα, ανεξαρτήτως εάν κατοικούσαν εντός ή εκτός των συνόρων της σημερινής Ελλάδας. Τα μαθηματικά αυτά έφθασαν στο απόγειό τους στα τέλη του 4^{ου} και στη διάρκεια του 3^{ου} π.Χ αιώνα, η επίδρασή τους όμως κράτησε ακόμη και μέχρι τους πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες.^[2]

1.4 ΧΡΥΣΗ ΤΟΜΗ

Ένα κομμάτι των μαθηματικών που αναπτύχθηκαν στην επικράτεια των Ελλήνων ήταν και η χρυσή τομή, γνωστή και ως αριθμός Φ προς τιμήν του Φειδία. Η χρυσή τομή είναι η πιο αρμονική διαίρεση ενός ευθύγραμμου τμήματος (L) σε δύο άνισα μέρη και για τον λόγο αυτόν έχει χρησιμοποιηθεί στην αρχιτεκτονική και στη ζωγραφική, τόσο κατά την αρχαία Ελλάδα όσο και κατά την Αναγέννηση. Τα δύο μέρη έχουν μια συγκεκριμένη μαθηματική αναλογία.

Για την ακρίβεια, ο λόγος του κοντύτερου τμήματος (b) προς το μεγαλύτερο (a) είναι ίσος με το λόγο του μεγαλύτερου τμήματος προς το μήκος όλου του ευθύγραμμου τμήματος: $b/a = a/L$. Αυτή η αναλογία είναι πολύ συχνή στη φύση και θεωρείται ιδανικό ομορφιάς και αρμονίας. Στα έργα τέχνης χρησιμοποιείται συχνά το χρυσό ορθογώνιο, η βάση του οποίου είναι η χρυσή τομή του ύψους του - αν το ύψος ισούται με 1, η βάση θα είναι 1,618.... Το πιο διάσημο παράδειγμα στο οποίο εφαρμόστηκε η χρυσή τομή είναι ο ανεπανάληπτος Παρθενώνας. Η πρόσοψή του εγγράφεται σ' ένα χρυσό ορθογώνιο. Επίσης στο κτίριο του ΟΗΕ, στη Νέα Υόρκη, στον σχεδιασμό του οποίου συμμετείχε και ο Λε Κορμπιζιέ, συναντάμε χρυσά ορθογώνια. Στην "Τζοκόντα" του Λεονάρντο ντα Βίντσι, η χρυσή τομή έχει χρησιμοποιηθεί στις γραμμές του προσώπου, στο κομμάτι που ξεκινά από τον λαιμό και φτάνει ως την αρχή των χεριών κι από το ντεκολτέ ως χαμηλά στα χέρια. Στην ανατομία συναντάμε τη χρυσή τομή στη σχέση μεταξύ του ύψους του σώματος και της απόστασης του αφαλού του από το έδαφος. Ακόμα και πολλές κάρτες ευρείας χρήσης (πιστωτικές κ.λπ.) είναι σε σχήμα χρυσού ορθογώνιου.

Ο μαθηματικός τύπος της χρυσής τομής είναι ο εξής: Η χρυσή τομή δίνει το σημείο που πρέπει να διαιρεθεί ένα ευθύγραμμο τμήμα, ώστε ο λόγος του ως προς το μεγαλύτερο τμήμα να ισούται με τον λόγο του μεγαλύτερου τμήματος ως προς το μικρότερο.

$$\frac{a+b}{a} = \frac{a}{b} = \phi.$$

Από το (2)=(3) έχουμε $a = \phi b$ και αντικαθιστώντας στο (1)=(3) προκύπτει

$$\phi^2 - \phi - 1 = 0.$$

Η εξίσωση αυτή έχει μόνο μία θετική ρίζα, την $\phi = \frac{1 + \sqrt{5}}{2} = 1.618033988749895.....$

Ιδιότητες: Από την παραπάνω εξίσωση προκύπτει $\phi = 1 + 1/\phi$ σύμφωνα με την οποία μπορούμε να εκφράσουμε το ϕ ως άπειρο διαδοχικό κλάσμα:

$$\phi = 1 + \frac{1}{\phi} = 1 + \frac{1}{1 + \frac{1}{\phi}} = \dots = 1 + \frac{1}{1 + \frac{1}{1 + \frac{1}{\dots}}}$$

Το ϕ αποτελεί το όριο του πηλίκου δύο διαδοχικών αριθμών Φιμπονάτσι.

1.5 ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΠΗΓΩΝ

Παρ' όλα αυτά, είναι αναγκαίο να αναφέρουμε από πού αντλούμε τις γνώσεις μας για τα «ελληνικά μαθηματικά». Αν και οι πηγές που έχουμε στη διάθεσή μας είναι πολύ πιο πλούσιες σε πληροφοριακό υλικό σε σύγκριση με τις αντίστοιχες πηγές των προελληνικών μαθηματικών, υπάρχει το πρόβλημα ότι στην περίπτωση των «ελληνικών μαθηματικών» ουδέποτε έχουμε στη διάθεσή μας το ίδιο το αυθεντικό κείμενο. Τα αρχαιοελληνικά κείμενα που έχουμε στη διάθεσή μας είναι, στο σύνολό τους, χειρόγραφα αντίγραφα των αυθεντικών κειμένων και είναι αρκετά σύνηθες το φαινόμενο, να απέχει χρονικά το αρχαιότερο σωζόμενο χειρόγραφο ενός κειμένου από την εποχή μας πολύ λιγότερο από ότι απέχει από την εποχή κατά την οποία έζησε ο συγγραφέας που το έγραψε. Σπουδαίο παράδειγμα αποτελούν *“Τα Στοιχεία του Ευκλείδη”* που γράφτηκαν το 300 π.Χ και του οποίου δεκάδες αντίγραφα διασώζονται από τα τέλη του 9^{ου} αιώνα μ.Χ, αλλά το αυθεντικό χειρόγραφο κείμενο του Ευκλείδη δεν διασώζεται.^[21]

Για παράδειγμα, το σύγγραμμα του Βιτρούβιου για την Αρχιτεκτονική είναι το μοναδικό αρχαίο έργο που διασώθηκε γι' αυτόν τον επιστημονικό τομέα και, σύμφωνα με τη μαρτυρία του ίδιου του συγγραφέα του, το πρώτο στη λατινική γλώσσα. Ως πηγές αναφέρει δε ελληνικά αρχιτεκτονικά συγγράμματα, τα οποία δεν έχουν διασωθεί.

Αυτό το γεγονός, που ισχύει για όλα τα αρχαία κείμενα, καταδεικνύει και τα σημαντικά προβλήματα που αντιμετωπίζουμε όταν πρόκειται να μελετήσουμε την ελληνική ιστορία από τις ίδιες τις πηγές της. Σε αντίθεση με άλλες επιστήμες (π.χ. Βαβυλωνιακή επιστήμη), στην αρχαία ελληνική επιστήμη, ακόμα και τα αρχαιότερα κείμενα είναι αντίγραφα αντιγράφων άλλων αντιγράφων, με όλες τις δυσμενείς συνέπειες που έχει μια τέτοια διαδικασία συνεχούς αντιγραφής. Σε αυτό προστίθεται συχνά και η μικρή σχέση που έχουν οι άνθρωποι με το αντικείμενο που αντιγράφουν (βυζαντινοί μοναχοί κ.ά.). Ένα πρώτο καθήκον, λοιπόν, του ιστορικού της αρχαίας ελληνικής επιστήμης είναι να ανασυγκροτήσει από το σύνολο των σωζόμενων αντιγράφων ενός έργου και από τις πρώιμες μεταφράσεις στα λατινικά ή περσικά, στο βαθμό φυσικά που του επιτρέπεται, το αυθεντικό κείμενο όπως είχε γραφεί από τον ίδιο τον αρχαίο συγγραφέα.

Γι' αυτόν τον λόγο, οι επιστήμονες και οι κλασικοί φιλόλογοι έχουν αναπτύξει πολύ λεπτές τεχνικές στην αντιπαραβολή των χειρόγραφων, ώστε να καταλήξουν στο καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα. Σε γενικές γραμμές, η διαδικασία που ακολουθείται είναι η κατάταξη των χειρόγραφων σε οικογένειες, καθεμία από τις οποίες εκπροσωπείται από ένα αρχέτυπο. Από τα αρχέτυπα, στη συνέχεια, ανασυγκροτείται το αρχικό κείμενο.

Από τη διαδικασία αυτή, εκτός από την παραποίηση των αρχικών κειμένων λόγω των συνεχών αντιγράφων, μια δεύτερη συνέπεια, πολύ πιο σημαντική είναι ότι «επιβίωσαν» και διασώθηκαν μόνο τα έργα που οι επόμενες γενιές θεώρησαν σημαντικά να αντιγραφούν και τελικά να παραδοθούν στις μέρες μας. Έτσι υπάρχουν πολλά έργα της αρχαιότητας των οποίων γνωρίζουμε τους τίτλους αλλά δεν μπορούμε να τα μελετήσουμε επειδή δεν αντιγράφηκαν και δεν διασώθηκαν. Είναι περιττό να πούμε ότι αρκετά από αυτά τα έργα διαθέτουν ανεκτίμητης αξίας υλικό για την ανασυγκρότηση της πρώιμης ιστορίας των κωνικών τομών. Γενικότερα όμως, αυτή η διαδικασία επιλογής έχει ως αποτέλεσμα η εικόνα που έχουμε σήμερα για τα αρχαία ελληνικά μαθηματικά να βασίζεται σε ένα μικρό μέρος των έργων που γράφτηκαν στην αρχαιότητα και να μη γνωρίζουμε ουσιαστικά πόσο αντιπροσωπευτικά είναι.

Επομένως, απαντώντας στο ερώτημα «από πού αντλούμε τις γνώσεις μας για τα αρχαία ελληνικά μαθηματικά», οι επιστήμονες διαθέτουν τελείως αποσπασματικές πληροφορίες από έργα του 5^{ου} και 6^{ου} αι. π.Χ, τα σωζόμενα κείμενα είναι ελάχιστα και οι γνώσεις μας οφείλονται σε συγγραφείς που έζησαν μέχρι και 1000 χρόνια αργότερα! Από τον 5^ο αιώνα σημαντικές πληροφορίες αντλούμε από τον μαθητή του Αριστοτέλη, Εύδημο τον Ρόδιο καθώς και από τα ίδια τα έργα του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη. Από τον 3^ο αιώνα όμως η κατάσταση αλλάζει ουσιαστικά και διασώζονται σημαντικά έργα του Ευκλείδη, του Αρχιμήδη, του Πτολεμαίου και άλλων μεγάλων μορφών της αρχαίας ελληνικής μαθηματικής σκέψης.

1. Benevolo A., σελ.30

2. Χριστιανίδης Γ., 2003, σελ. 56-57

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΑΡΧΑΙΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΝΑΟΙ

2.1 ΝΑΟΣ ΕΠΙΚΟΥΡΕΙΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΑ

Ε.2.1.Ο ναός του Επικούρειου Απόλλωνα

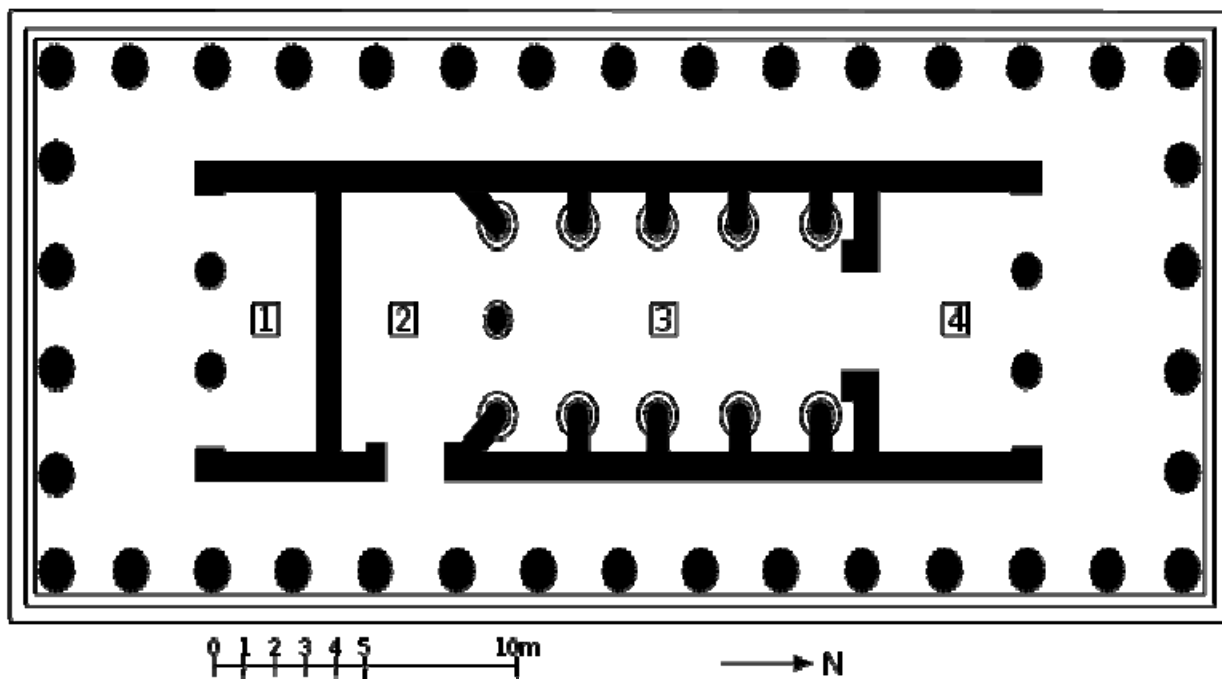
Ο ναός του Επικούρειου Απόλλωνα στις Βάσσεις της Φιγάλειας είναι ένας από τους σπουδαιότερους και επιβλητικότερους της αρχαιότητας. Αφιερώθηκε από τους Φιγαλείς στον Απόλλωνα διότι τους βοήθησε να ξεπεράσουν μια επιδημία πανώλης. Ο ναός αποτελεί ένα από τα καλύτερα σωζόμενα μνημεία της κλασικής αρχαιότητας. Είναι ο καλύτερα διατηρημένος ναός μετά το ναό του Ηφαίστου (Θησείο) στην Αθήνα. Κατέχει σημαντική θέση στην ιστορία της ελληνικής αρχιτεκτονικής, αφού συνδυάζει με ξεχωριστό τρόπο τα αρχαϊστικά στοιχεία, που καθόριζε η τοπική θρησκευτική παράδοση, με τις τολμηρές ανανεωτικές ιδέες του δημιουργού του.^[1]

2.1.1 ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ

Ο ναός υψώνεται επιβλητικά στα 1130 μ., στο κέντρο της Πελοποννήσου, πάνω στα βουνά μεταξύ Ηλείας, Αρκαδίας και Μεσσηνίας και βρίσκεται 14 χιλιόμετρα νότια της Ανδρίτσαινας και 11 χιλιόμετρα βορειοανατολικά των Περιβολίων. Από το 1968 ανήκει στα προστατευόμενα από την UNESCO μνημεία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς.

2.1.2. ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ

Αρχιτέκτων του ναού ήταν ο Ικτίνος, ο οποίος συνδύασε με αριστοτεχνικό τρόπο και τους τρεις ρυθμούς (ιωνικό, δωρικό, κορινθιακό) -ειδικά στο εσωτερικό του ναού- μια πρωτοπόρα και τολμηρή για την εποχή λύση, που συνιστά τομή στην εξέλιξη της αρχιτεκτονικής των ναών και έχει σαν αποτέλεσμα ο ναός του Επικούρειου Απόλλωνα να θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους αρχαίους ναούς. Έτσι, προσφέρει ένα ελκυστικό μείγμα του παλιού και του νέου, του αγροτικού και του εκλεπτυσμένου. Ο ναός κατασκευάστηκε στο τελευταίο τέταρτο του 5^{ου} αιώνα π.Χ (420-400). Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά του ναού είναι η παρουσία στον σηκό του πρωϊμότερου κορινθιακού κιονόκρανου. Τον ναό περιέτρεχε εξωτερικά δωρική ζωφόρος, την οποία αποτελούσαν ακόσμητες μετόπες και τρίγλυφα. Θεωρείται πλέον βέβαιο ότι δεν υπήρχαν γλυπτά στα αετώματα. Δωρική ζωφόρος υπήρχε και γύρω από τον εξωτερικό τοίχο του σηκού. Στις μακρές πλευρές, οι μετόπες ήταν ακόσμητες, ενώ στις στενές πλευρές έφεραν ανάγλυφες παραστάσεις.

Ε.2.2.Κάτοψη του ναού

Ο ναός είναι περίπτερος, εξάστυλος, δωρικού ρυθμού με προσανατολισμό Β-N και διαστάσεις 14,48*38,24 μέτρα στο επίπεδο του στυλοβάτη. Ένα από τα πολλά ιδιόμορφα γνωρίσματά του είναι ότι στις μακρές πλευρές έχει 15 κίονες (και όχι 13 όπως θα περίμενε κανείς, με βάση την κανονική για την εποχή αναλογία, που θέλει οι μακρές πλευρές να έχουν διπλάσιο αριθμό κίωνων από τις στενές, συν ένα). Το γνώρισμα αυτό έχει σαν συνέπεια την ιδιαίτερα επιμήκη μορφή της κάτοψης του ναού, χαρακτηριστικό των ναών της αρχαϊκής περιόδου. Εκτός από την δωρικού ρυθμού εξωτερική κιονοστοιχία, συνυπάρχουν στην αρχιτεκτονική του ναού στοιχεία του ιωνικού και του κορινθιακού ρυθμού. Το εικονογραφικό πρόγραμμα του ναού συμπλήρωνε η ιωνική ζωφόρος στο εσωτερικό του σηκού. Αυτή αποτελεί και το βασικότερο αρχιτεκτονικό διακοσμητικό στοιχείο του ναού.

Ο κεντρικός διάκοσμος στο βάθος παρίστανε τον Απόλλωνα, που με τη συνδρομή της Αρτέμιδος, έκανε να επέλθει η δικαιοσύνη. Πρόκειται για ένα πραγματικό αριστούργημα, που η ζωντάνια και η έκφραση των μορφών, καθώς και η συνταιριασμένη πλοκή των σκηνών, το κατατάσσουν στους καλύτερους γλυπτικούς διακόσμους της αρχαιότητας. Πέρα από την καλλιτεχνική αξία της ίδιας της γλυπτικής σύνθεσης, και μόνο το γεγονός ότι η ζωφόρος αναπτύσσεται σε εσωτερικό χώρο, την καθιστά μοναδικό παράδειγμα. Στις 23 ανάγλυφες μαρμάρινες πλάκες, συνολικού μήκους 31 μέτρων περίπου, απεικονίζονται δυο πολύ αγαπητά θέματα της Ελληνικής μυθολογίας: η Αμαζονομαχία και η Κενταυρομαχία. Αφιερώνονται 12 πλάκες στην πρώτη θεματική ενότητα και 11 στη δεύτερη. Οι πλάκες αυτές βρέθηκαν στο δάπεδο του σηκού, κάτω από λιθοσωρό αρχιτεκτονικών μελών, κατά την ανασκαφή του 1812. Στη συνέχεια, αγοράστηκαν σε δημοπρασία, για λογαριασμό του Άγγλου αντιβασιλέα και το 1815 μεταφέρθηκαν στο Βρετανικό μουσείο, όπου και σήμερα εκτίθενται. Η στενόμακρη κάτοψη της περίπτωσης και η διάταξή της είναι αρχαϊκά χαρακτηριστικά και παραπέμπουν σε συγκεκριμένο πρότυπο: γνώρισμα της ώριμης κλασικής αθηναϊκής αρχιτεκτονικής, όπως είναι η λεπτότητα των κίωνων, το χαμηλό ύψος της κρηπίδας και του θριγκού και η ευρυχωρία του προδόμου και του οπισθόδομου.

Ε.2.3.Παράσταση από τη ζωφόρο

Η μεγάλη πρωτοτυπία του μνημείου έγκειται στη διαμόρφωση του εσωτερικού του. Στον σηκό υπάρχει η ιδέα της κιονοστοιχίας κατά τις 3 πλευρές, όμως οι κίονες στις μακρές πλευρές δεν είναι ελεύθεροι. Εκφύονται από τους τοίχους ως λεπτά εγκάρσια χωρίσματα που απολήγουν σε ιωνικούς ημικίονες με ιδιότυπα κιονόκρανα και βάσεις. Στη στενή

πλευρά του σηκού, ο ελεύθερος κίονας έφερε το πρώτο στην ιστορία της αρχιτεκτονικής κορινθιακό κιονόκρανο. Η κιονοστοιχία στήριζε ιωνικό θριγκό με ανάγλυφη ζωφόρο, που περιέτρεχε εσωτερικά και τις τέσσερις πλευρές του σηκού. Πίσω από τον ελεύθερο κορινθιακό κίονα διαμορφώνεται ένας κλειστός χώρος, που επικοινωνεί μεν ελεύθερα με τον σηκό, όμως για θρησκευτικούς λόγους επικοινωνεί προς ανατολάς, με μια πόρτα που ανοίγεται προς το ανατολικό πτερό.

2.1.3 ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΕΣ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΕΣ

Το περίεργο είναι ότι ο προσανατολισμός του δεν ακολουθεί την αρχαία συνήθεια Ανατολής-Δύσης, αλλά Βορρά-Νότου, ίσως για θρησκευτικούς λόγους, που συνδέονται με την αρκαδική θρησκευτική παράδοση, δεδομένου ότι και άλλοι ναοί στην περιοχή παρουσιάζουν τον ίδιο προσανατολισμό. Η είσοδος βρίσκεται στη βόρεια πλευρά, σαν να βλέπει στους Δελφούς ή καλύτερα σαν να βλέπει τον Βορρά από όπου κατάγεται, σύμφωνα με τη μυθολογία, ο θεός Απόλλωνας και η ακολουθία του, οι υπερβόρειοι. Το παράδοξο σε αυτόν τον ναό είναι ότι είναι χτισμένος με τρόπο ώστε κάθε χρόνο να γλιστράει πάνω στην ειδική βάση του με γωνία 50,2 δευτερολέπτων της μοίρας (λόγω της κίνησης της γης), στοχεύοντας πάντα στο ίδιο αστρικό σημείο (κατά πάσα πιθανότητα τον Σείριο). Δηλαδή, μολονότι κάθε 2160 χρόνια αλλάζει ο αστερισμός του μεσουρανήματος, ο ναός εξακολουθεί να στοχεύει το ίδιο σημείο, δηλαδή ο ναός του Επικούρειου Απόλλωνα στοχεύει πάντα στο άστρο του Σείριου! Σύμφωνα με τη μυθολογία, ο θεός έφυγε από αυτόν τον ναό και εγκαταστάθηκε σε αυτό το άστρο και ο ναός παρέμεινε έτσι προσανατολισμένος ώστε να μπορεί να επιστρέψει ο θεός όποτε το θελήσει. Αυτό είναι πολύ ειδικό επίτευγμα αρχιτεκτονικής και κατασκευής και απαιτούσε ειδικές γνώσεις αστρονομίας. Ακόμα, ο Ικτίνος έχτισε τον ναό με τρόπο ώστε οι κίονές του να περιστρέφονται, να ολισθαίνουν, αλλά και να μην καταρρέουν. Οι τοίχοι του ναού αντιστέκονται στον σεισμό, σαν να είχαν πάχος 2,15 μ., ενώ είναι πολύ πιο λεπτοί. Για την κατασκευή έχει χρησιμοποιηθεί ανοιχτόχρωμος τοπικός ασβεστόλιθος, ενώ ορισμένα μέρη της οροφής, τα κιονόκρανα του σηκού και ο γλυπτός διάκοσμος είναι από μάρμαρο.

2.1.4 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ

Νότια του ναού αποκαλύφθηκε ένα επίμηκες κτήριο, μήκους 25 μέτρων και πλάτους 7,5 μέτρων, που αποδόθηκε στον πρώτο αρχαϊκό ναό του Απόλλωνα. Πολλοί όμως επιστήμονες διαφωνούν και ισχυρίζονται ότι ο αρχαϊκός ναός βρίσκεται στα θεμέλια του κλασικού. Η άποψη αυτή ισχυροποιείται και θεωρείται επικρατέστερη από τα ανασκαφικά ευρήματα κάτω από τον κλασικό ναό, γιατί μετά από δοκιμαστικές τομές φανερώθηκε κτήριο μήκους 16 μέτρων και πλάτους 6,2 μέτρων και με προσανατολισμό αυτόν του κλασικού ναού.

Ανάμεσα στο πλήθος των ευρημάτων προκαλούν εντύπωση το πλήθος των όπλων, ιδιαίτερα των αμυντικών, που προφανώς προσφέρονταν στον θεό. Έτσι, ίσως δικαιολογείται και το προσωνύμιο του θεού ως «επικούρειου», επειδή βοήθησε τους Φιγαλείς να αντιμετωπίσουν το 659 π.Χ τους Σπαρτιάτες κατά τη διάρκεια του Β' Μεσσηνιακού πολέμου. Η νίκη μάλιστα των Φιγαλείων στηρίχθηκε σε χρησμό που πήραν

από το μαντείο των Δελφών, σύμφωνα με τον οποίο θα νικούσαν τους Σπαρτιάτες μόνο αν πολεμούσαν μαζί τους οι Ορεσθάσιοι οι οποίοι θα σκοτώνονταν όλοι. Οι Ορεσθάσιοι πραγματικά έστειλαν 100 νέους, που φυσικά σκοτώθηκαν, οι Φιγαλείς όμως νίκησαν τους Σπαρτιάτες. Προφανώς λοιπόν ο θεός λατρευόταν ως πολεμικός θεός, γι' αυτό και η πληθώρα των αναθημάτων.

Ο Πausanίας όμως αποδίδει στον θεό το προσωνύμιο «επικούρειος», γιατί προστάτευσε τους Φιγαλείς από την επιδημική νόσο που είχε πλήξει τον ελλαδικό χώρο κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου (431-404 π.Χ).

Τα ευρήματα μεταφέρθηκαν στη Ζάκυνθο, με τη συγκατάθεση του Βελή πασά, που είχε δωροδοκηθεί για τον σκοπό αυτό. Το 1814 η ζωφόρος αγοράστηκε με εντολή του Άγγλου αντιβασιλιά πρίγκιπα Γεωργίου και το 1815 κατέληξε στο Βρετανικό Μουσείο. Ο Άγγλος διανοούμενος Christian Muller χαρακτήρισε την υφανταγή των μνημείων πράξη βανδαλισμού, αντίστοιχη με αυτή του λόρδου Έλγιν. Όλα αυτά τα στοιχεία συνέτειναν στην ανάδειξη του εσωτερικού χώρου και αποτέλεσαν καινοτομίες που έμελλε να επηρεάσουν την εξέλιξη της αρχιτεκτονικής στους επόμενους αιώνες. Ο ναός είναι χτισμένος από τοπικό ασβεστόλιθο. Μαρμάρια ήταν τα κιονόκρανα του σηκού, ορισμένα μέρη της οροφής και της στέγης και ο γλυπτός διάκοσμος. Η ερείπωση άρχισε από τα ρωμαϊκά χρόνια, πρώτα από τους ανθρώπους και ύστερα από τους σεισμούς. Τα γλυπτά της ζωφόρου, κατά την διάρκεια της Τουρκοκρατίας, έγιναν αντιληπτά από τους Ευρωπαίους αρχαιοκάπηλους και κλάπηκαν. Σήμερα το μεγαλύτερο μέρος τους κοσμεί τις προσθήκες του Βρετανικού Μουσείου, του Λούβρου και του Μονάχου. Μέσα στον ναό υπήρχε μεγάλο χάλκινο άγαλμα του Απόλλωνα, το οποίο όταν ιδρύθηκε η Μεγάλη Πόλις μεταφέρθηκε και τοποθετήθηκε εκεί, μπροστά από το τέμενος του Λυκαίου Διός.

Ο ναός που βλέπει σήμερα ο επισκέπτης δεν είναι ο αρχαιότερος που κτίστηκε στον χώρο. Ο πρώτος ναός του Απόλλωνα οικοδομήθηκε γύρω στα τέλη του 7^{ου} αιώνα π.Χ, πιθανότατα στην ίδια θέση. Ακολούθησαν μία ή δύο οικοδομικές φάσεις του, γύρω στο 600 και γύρω στο 500 π.Χ, αντίστοιχα, από τις οποίες σώζονται πολυάριθμα αρχιτεκτονικά μέλη, όπως το κεντρικό δισκοειδές πήλινο ακρωτήριο με την πλούσια πολύχρωμη γραπτή διακόσμηση, κεραμίδα και πήλινα ακροκέραμα.

Ο ναός εξακολούθησε να χρησιμοποιείται στα ελληνιστικά και ρωμαϊκά χρόνια, οπότε γίνονταν επιδιορθώσεις στην κεράμωσή του. Η πρώτη σημαντική καταστροφή του σημειώθηκε όταν έπεσε η στέγη του, λόγω της φυσικής φθοράς των ξύλινων δοκών που τη συγκρατούσαν, ενώ σοβαρές ζημιές υπέστη από την ανθρώπινη επέμβαση, που έγινε για την απόσπαση του μετάλλου των συνδέσμων. Ο ναός ταυτίστηκε το 1765 από τον Γάλλο αρχιτέκτονα J. Bocher και η πρώτη συστηματική ανασκαφή του έγινε το 1812 από ομάδα αρχαιοφίλων επιστημόνων. Ανασκαφές και αναστηλωτικές επεμβάσεις ξεκίνησαν το 1902 από την Αρχαιολογική Εταιρεία, ενώ το 1975 συστάθηκε η Επιτροπή Συντηρήσεως του Ναού του Επικούρειου Απόλλωνος, που ανέλαβε τον προγραμματισμό και τη σύνταξη των σχετικών μελετών για τα έργα συντήρησης και αναστήλωσης. Το 1982 έγινε ανασύσταση της επιτροπής και το Υπουργείο Πολιτισμού ανέλαβε συστηματικά το εξαιρετικά δύσκολο έργο αποκατάστασης του μνημείου. Από το 1987 ο ναός προστατεύεται από τις αντίξοες καιρικές συνθήκες με ειδικό στέγαστρο, που θα απομακρυνθεί μετά την ολοκλήρωση των απαραίτητων εργασιών.

Ε.2.4.Προσπάθειες αναστήλωσης του ναού

1.Υπουργείο Πολιτισμού: Ναός Επικούρειου Απόλλωνα

2.2 ΝΑΟΣ ΑΠΤΕΡΟΥ ΑΘΗΝΑΣ ΝΙΚΗΣ

Ε.2.5.Αναπαράσταση του κλασσικού ναού της Αθηνάς Νίκης

Ο ναός της Αθηνάς Νίκης ή (όπως ονομάστηκε επί ρωμαϊκής εποχής^[1]) ναός της Απτέρου Νίκης είναι μικρός και ωραίος ναός στην Ακρόπολη των Αθηνών. Εδώ φυλάγονταν το ξόανο της θεάς Αθηνάς Νίκης, της «απτέρου», δηλαδή χωρίς φτερά, για να μη φύγει ποτέ από την πόλη της Αθήνας. Στα νότια της Ακρόπολης, σ' ένα περιορισμένο χώρο, ο Καλλικράτης συμπλήρωσε τα αριστουργήματα του ιερού λόφου μ' έναν ακόμη ναό. Η κατασκευή του διήρκεσε αρκετά χρόνια κι ολοκληρώθηκε μετά το 430 π.Χ. .

2.2.1 ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ

Ο ναός βρίσκεται πάνω σε πυργοειδή προμαχώνα, στη νότια (δεξιά) πτέρυγα των Προπυλαίων της Ακρόπολης. Η επικίνδυνη πλευρά του προμαχώνα κλεινόταν από μαρμάρινο θωράκιο (στηθαίο). Από αυτό το θωράκιο διασώθηκαν μερικές πλάκες, οι οποίες εκτίθενται στο Μουσείο της Ακρόπολης και απεικονίζουν Νίκες που οδηγούν αγελάδες σε θυσία. Ανάμεσά τους, η περίφημη Νίκη που λύνει το σανδάλι της^[2], η αποκαλούμενη *σανδαλιζόμενη*. Το μήνυμα αυτών των παραστάσεων ήταν σαφές: Η Αθήνα ήταν και θα είναι νικήτρια.^[3]

Ε.2.6.Νίκη: ανάγλυφη πλάκα από το θωράκιο του ναού της Αθηνάς Νίκης.

2.2.2 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ

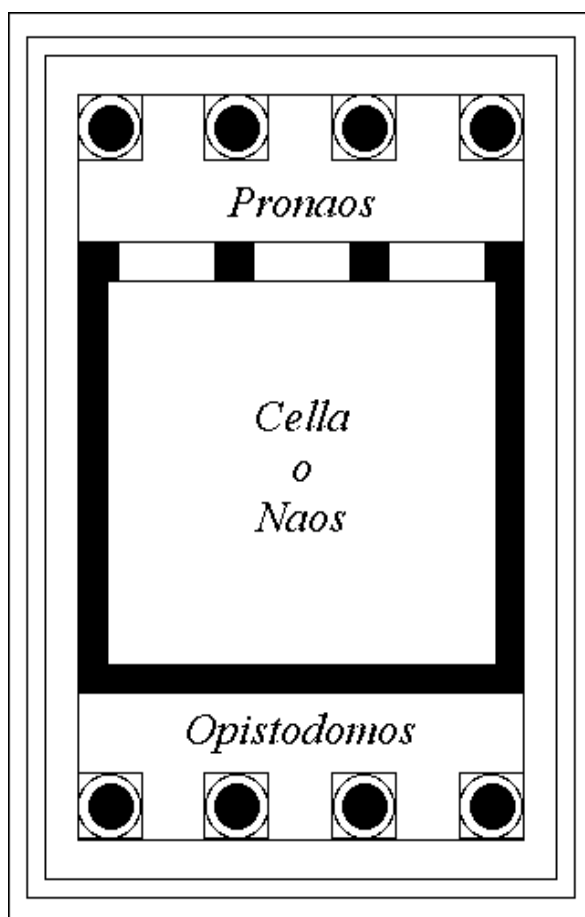
Σχεδιασμένος από τον αρχιτέκτονα του Παρθενώνος Καλλικράτη, κτίστηκε πιθανόν το 427 π.Χ σε ιωνικό ρυθμό από πεντελικό μάρμαρο. Λόγω ελλείψεως χρημάτων, του Πελοποννησιακού πολέμου και των εσωτερικών πολιτικών αναταραχών, ο ναός χτίστηκε κατά διαστήματα. Το θωράκιο με τις Νίκες κτίστηκε γύρω στο 410 π.Χ, μετά τον πόλεμο με τις νίκες του Αλκιβιάδη. Είχε καταστραφεί με την έκρηξη του 1645 μ.Χ, και οι κολώνες του αναστηλώθηκαν, όσον το δυνατόν καλύτερα, με τις πραγματικές. Γύρω στο 421-415 π.Χ, ο ναός περιβλήθηκε με ένα συνεχές θωράκιο ύψους 1,05 μ., που στην εξωτερική του όψη παρίστανε ανάγλυφες Πτερωτές Νίκες την ώρα που προετοιμάζουν θυσία για την Αθηνά. Το 1687 οι Τούρκοι διέλυσαν τον ναό και με τα αρχιτεκτονικά του μέλη ενίσχυσαν τις οχυρώσεις τους.

Ακόμη, είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι στην ίδια ακριβώς θέση, κάτω από τα θεμέλια του ναού της Αθηνάς Νίκης, μέσα στη γη σε βάθος 1,40μ., βρέθηκαν τα θεμέλια ενός άλλου μικρού ναού που είχε χτιστεί στην αρχαϊκή εποχή πιθανώς από την εποχή των Πεισιστρατιδών (561-510 π.Χ). Σ' έναν από τους δύο βωμούς του ναού βρέθηκε επιγραφή που έλεγε ότι και αυτός ο παλαιός ναός ήταν αφιερωμένος στη θεά Αθηνά Νίκη. Υπολείμματα αυτού του ναού διατηρήθηκαν στον προμαχώνα, κλασικής εποχής, ο οποίος στηρίζει τον ναό. Κάτω από τον κλασικό ναό, βρέθηκαν δύο βωμοί και μικρό ιερό όπου φυλαγόταν, πάνω σε πέτρινη βάση, το ξόανο της θεάς. Το ιερό αυτό καταστράφηκε, μαζί με την υπόλοιπη Ακρόπολη, από τους Πέρσες το 480 π.Χ αλλά ξαναχτίστηκε αμέσως μετά. Το ξόανο διέφυγε την καταστροφή γιατί οι Αθηναίοι είχαν προλάβει να το μεταφέρουν

στη Σαλαμίνα.^[5] Επιγραφές αναφέρουν ότι ο αρχιτέκτονας Καλλικράτης σχεδίασε την είσοδο του ναού, οπότε θεωρείται πιθανό πως ο ίδιος σχεδίασε και τον ναό. Ακολούθησε, τα επόμενα χρόνια, η κατασκευή του,^[5] η οποία πρέπει να ολοκληρώθηκε το 437 π.Χ. . Επί ρωμαϊκής εποχής, οι ασβεστολιθικοί δόμοι της επένδυσης του προμαχώνα καλύφθηκαν με λεπτές πλάκες μαρμάρου, όπως φαίνεται από τις οπές των ξύλινων πείρων που τις συγκρατούσαν.^[4]

Σύμφωνα με πληροφορίες, ο ναός γκρεμίστηκε από τους Τούρκους το 1676, και τα υλικά του τα χρησιμοποίησαν για την κατασκευή προμαχώνα. Το 1836, Γερμανοί αρχαιολόγοι ανακάλυψαν τα υλικά, που είχαν διατηρηθεί σε καλή κατάσταση και αναστήλωσαν τον ναό. Τα γλυπτά των παραστάσεων λείπουν, αφού τα πήρε ο λόρδος Έλγιν και εκτίθενται σήμερα στο Βρετανικό Μουσείο. Ο ναός αναστηλώθηκε από τον Νικόλαο Μπαλάνο.

2.2.3 ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΜΝΗΜΕΙΟΥ ΚΑΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Ε.2.7.Κάτοψη του ναού της Αθηνάς Νίκης

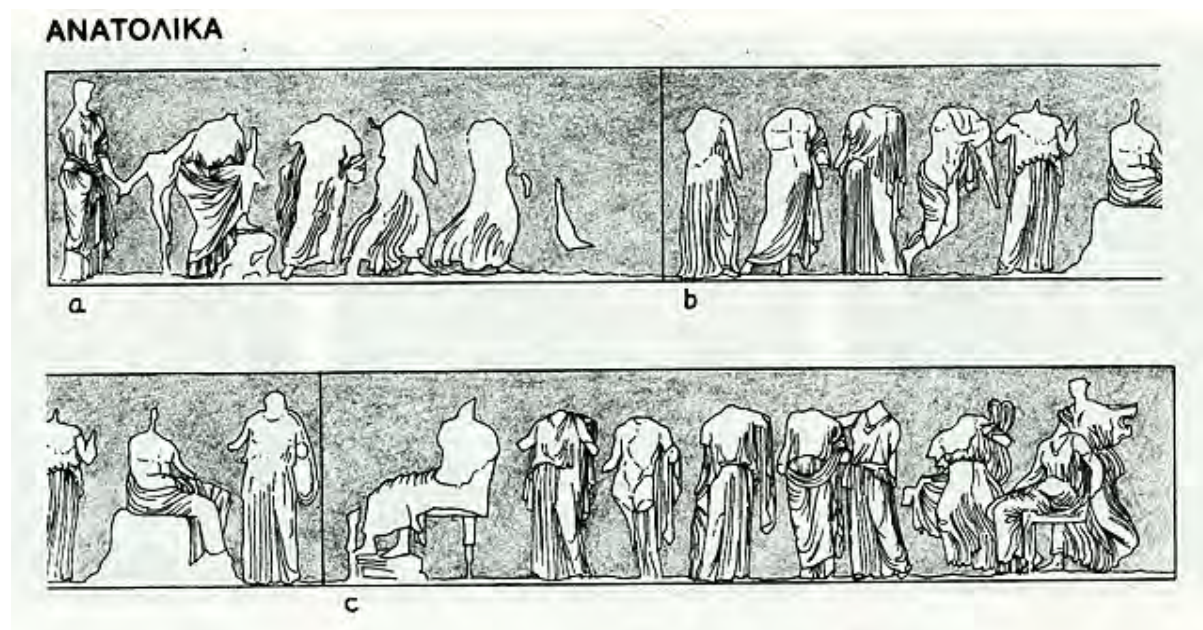
Πρόκειται για αμφιπρόστυλο τετράστηλο ναό ιωνικού ρυθμού, δηλαδή με τέσσερις κίονες στην πρόσοψη και άλλους τέσσερις πίσω, χτισμένος πάνω σε μία κρηπίδα με τέσσερις βαθμίδες. Ο σηκός είναι απλός μονόχωρος,^[1] εξαιρετικά μικρών διαστάσεων, στον οποίο έχει ενσωματωθεί και ο πρόναος. Η σμίκρυνση αυτή υπαγορεύτηκε από την αλλαγή στο σχέδιο, η οποία προέκυψε από την έλλειψη χώρου στον προμαχώνα. Η ανατολική πλευρά του σηκού ήταν ανοιχτή.^[4] Μέσα στον σηκό βρισκόταν το αρχαϊκό ξόανο της Αθηνάς, η οποία κρατούσε στα χέρια της, σύμφωνα με τον συγγραφέα Αρποκρατίωνα,

την περικεφαλαία της στο αριστερό και ένα ρόδι στο δεξί, σύμβολο ισχύος και γονιμότητας,^[4] αλλά και των θεών του κάτω κόσμου συνενώνοντας έτσι, την πολεμική και την ειρηνική φύση της θεάς.

Μπροστά από τον ναό υπήρχε βωμός^[3] και τέσσερις κίονες «εν παραστάσει» ανά μία στενή πλευρά και επιστύλιο με τριπλή διαίρεση. Στην πρόσοψη ο σηκός δεν διέθετε θυραίο τοίχο αλλά ήταν ανοιχτός, με δύο πεσσούς που συνδέονταν με δρύφρακτα (κάγκελα) με τις πλάγιες παραστάδες της πρόσοψης κλείνοντας την πρόσβαση προς το εσωτερικό. Ο βωμός (570-560 π.Χ), που βρισκόταν μπροστά από το ναό, χρησίμευε για την τέλεση λατρευτικών πράξεων.

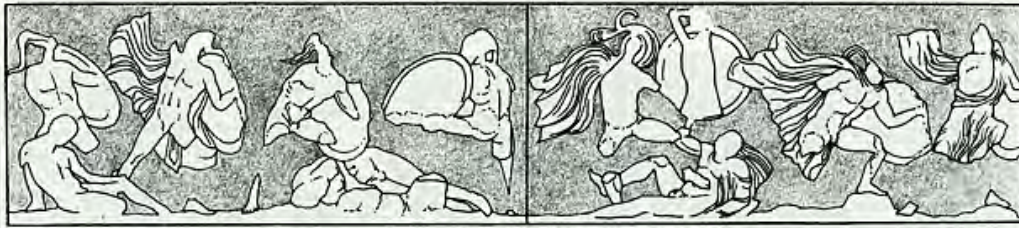
Η ζωφόρος, που διακοσμούσε τον ναό και στις τέσσερις πλευρές του, και τα αετώματα του ναού είχαν γλυπτές παραστάσεις.

Ο γλυπτός διάκοσμος του ναού ωστόσο, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Στη ζωφόρο του συναντάμε για πρώτη φορά στην ελληνική ναοδομία απεικόνιση αμιγώς ιστορικών θεμάτων σε αρχιτεκτονικά γλυπτά και όχι μυθολογικών θεμάτων όπως συνηθιζόταν.

Ε.2.8.Ανατολική ζωφόρος. Ολύμπιοι θεοί και άλλες θεότητες.

ΔΥΤΙΚΑ

h

ι

k

ι

Ε.2.9. Δυτική ζωφόρος. Αγώνας μεταξύ Ελλήνων.

Στην ανατολική πλευρά παριστάνεται συνέλευση των Ολύμπιων θεών, ένθρονων γύρω από τον Δία (ίσως «ψυχοστασία», δηλαδή ζύγισμα της τύχης των δύο ηρώων του Τρωικού πολέμου, Αχιλλέως και Μέμνονος) με την Αθηνά ανάμεσα στον Δία και στον Ποσειδώνα. Στη νότια πλευρά εμφανίζονται μαχόμενοι Έλληνες εναντίον Περσών ιππέων, ενώ στη δυτική και στη βόρεια πλευρά παρουσιάζονται μάχες Ελλήνων με άλλους οπλίτες (πιθανότατα επίσης Έλληνες). Με εξαίρεση την ανατολική ζωφόρο, η ερμηνεία των σκηνών των τριών άλλων πλευρών παραμένει προβληματική. Η ζωφόρος της δυτικής πλευράς απεικονίζει μάχες μεταξύ Ελλήνων και έφιππων ανατολιτών ή άλλων Ελλήνων, και αφήνει, πιθανά, επίτηδες την ασαφή εντύπωση ότι πρόκειται για Αθηναίους που νικούν Πέρσες ή άλλες ελληνικές πόλεις-κράτη.^[4] Μερικοί αναγνωρίζουν στις παραστάσεις αυτές την απεικόνιση της μάχης των Πλαταιών (479 π.Χ), όπου οι Έλληνες ήλθαν αντιμέτωποι με τους Πέρσες και με μερικούς Έλληνες που είχαν συμμαχήσει μαζί τους. Κάποιοι άλλοι θεωρούν ότι στην νότια ζωφόρο εικονίζεται η μάχη του Μαραθώνος, ενώ στη δυτική και στη βόρεια ζωφόρο η σύγκρουση των Αθηναίων με τους εχθρούς τους, μέλη της Πελοποννησιακής Συμμαχίας (ίσως η μάχη κατά των Κορινθίων το 458 π.Χ ή κατά των Βοιωτών στα Οινόφυτα το 457 π.Χ). Μία τρίτη θεωρία υποστηρίζει ότι η νότια ζωφόρος συμβολίζει γενικά τον αγώνα των Ελλήνων κατά των Περσών, ενώ η βόρεια και η δυτική ζωφόρος αφορούν στις πολεμικές αναμετρήσεις μεταξύ Ελλήνων και Τρώων και σχετίζονται με τη «ψυχοστασία» της ανατολικής ζωφόρου.

ΒΟΡΕΙΑ

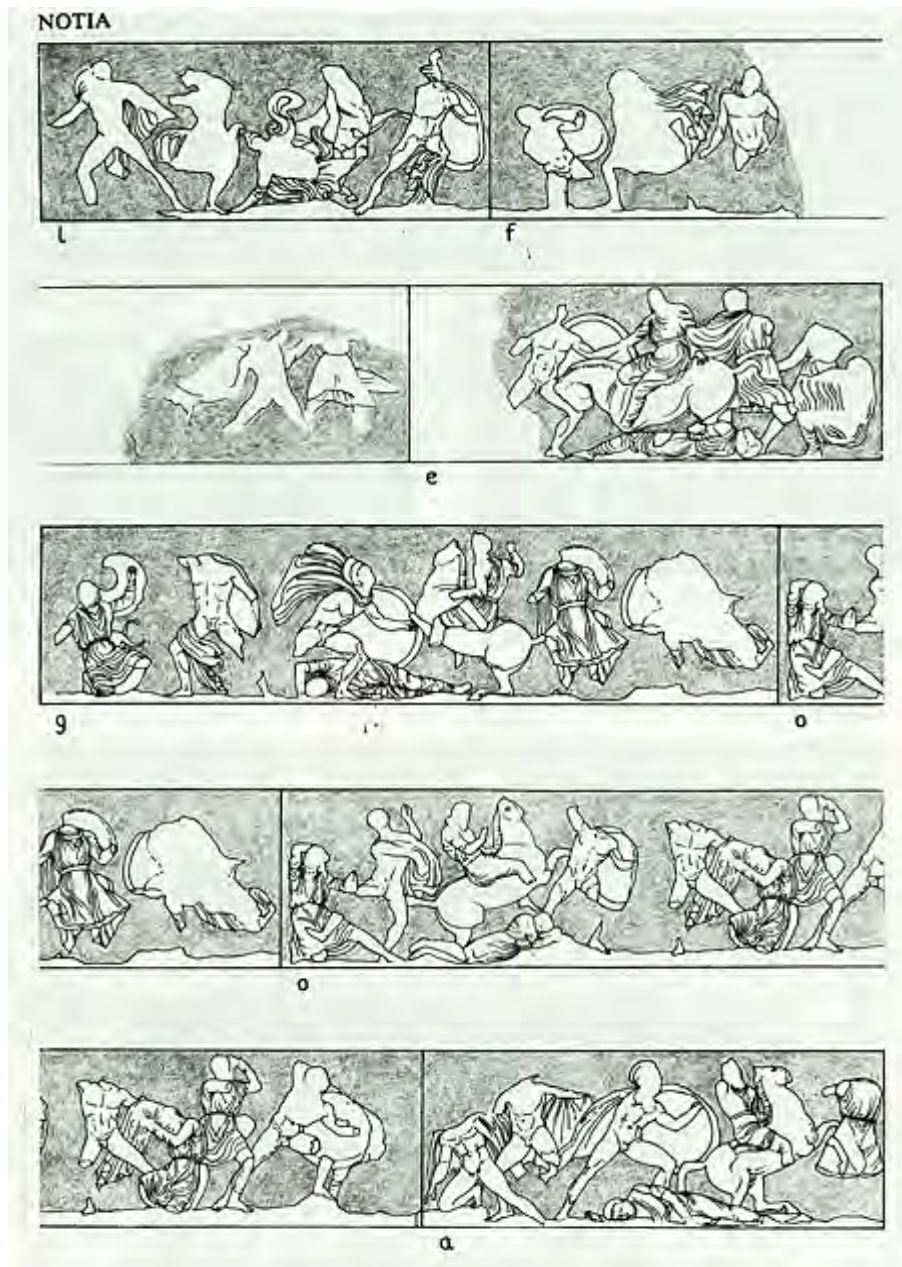

m

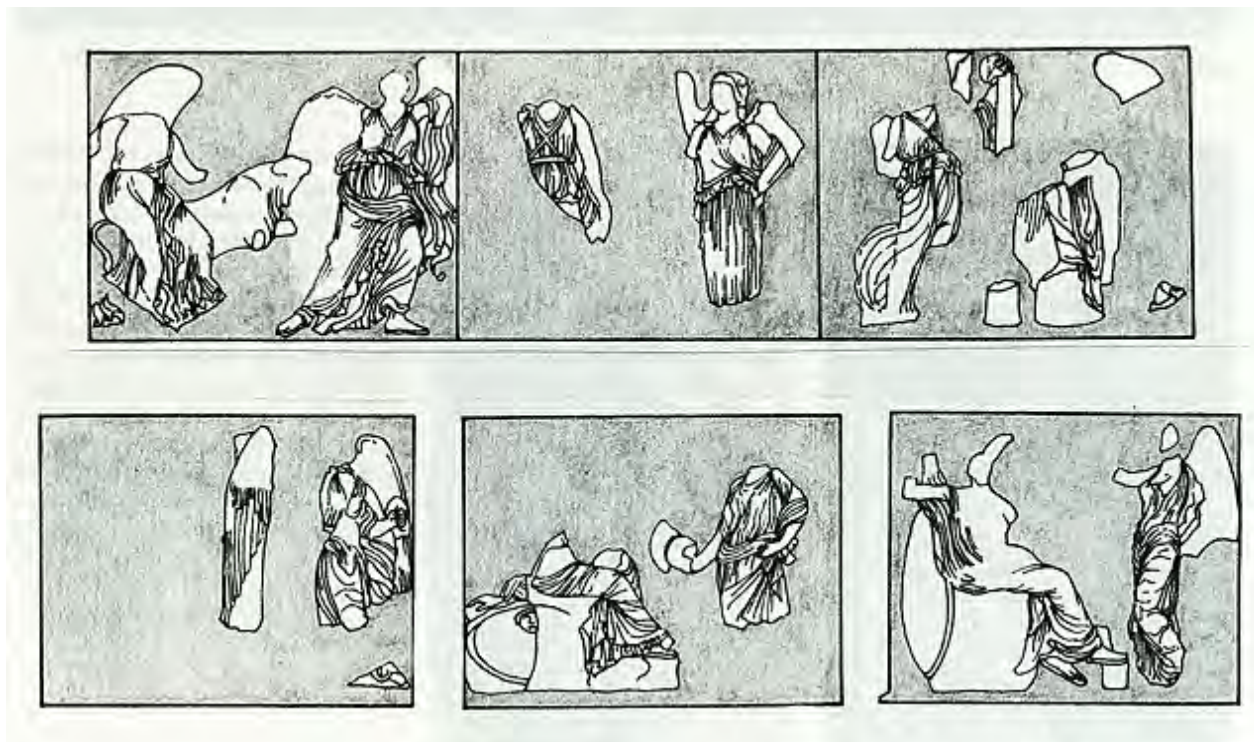
h

Ε.2.10. Βόρεια ζωφόρος. Αγώνας μεταξύ Ελλήνων.

Ε.2.11.Νότια ζωφόρος. Πολεμικός αγώνας ανάμεσα σε Έλληνες και Πέρσες (μάχη του Μαραθώνα)

Στο ανατολικό αέτωμα του ναού παριστάνεται η Γιγαντομαχία (μάχη ανάμεσα στους θεούς και στους Γίγαντες). Το δυτικό αέτωμα κοσμεί ένα άλλο μυθολογικό θέμα, αυτό της Αμαζονομαχίας (μάχη των Αθηναίων εναντίον των Αμαζόνων). Τα εντυπωσιακά ακρωτήρια με τις επιχρυσωμένες χάλκινες μορφές (Νίκες στις γωνίες, Βελλερεφόντης, Πήγασος, και Χίμαιρα στο κέντρο) τόνιζαν την ομορφιά και τη χάρη του μικρού ιωνικού ναού. Η παρυφή του πύργου της Νίκης κάτω από τον ναό καλυπτόταν από μαρμάρινο προστατευτικό θωράκιο, το οποίο τοποθέτησαν αργότερα οι Αθηναίοι, και έφερε στις τρεις πλευρές της εξωτερικής του όψης ανάγλυφες παραστάσεις με μορφές της Αθηνάς και φτερωτών Νικών σε διάφορες στάσεις (άλλοτε με τα φορέματα κολλημένα επάνω τους σαν βρεγμένα και άλλοτε με τα φτερά τους ανοιγμένα τόσο περίτεχνα που νόμιζες πως πετούσαν) καθώς επίσης και Νίκες που στόλιζαν τρόπαια και οδηγούσαν ταύρους σε θυσία.

Ε.2.12.Ανάγλυφα του θωρακίου: εικονίζονται Νίκες και η θεά Αθηνά σε διάφορες παραστάσεις.

Στον πύργο υπήρχαν ακόμη δύο αναθηματικά αγάλματα του 425 π.Χ, μία Αθηνά Νίκη και μία Νίκη, που συμβόλιζαν τις νίκες των Αθηναίων κατά των Αμβρακιωτών και κατά των Σπαρτιατών στη Σφακτηρία αντίστοιχα.

Επιπλέον, λέγεται ότι οι αρχιτέκτονες είχαν διαφωνήσει ως προς τα προτεινόμενα σχέδια του ναού της Νίκης και των Προπυλαίων και αποτέλεσμα του συμβιβασμού τους ήταν η κατασκευή του πυργοειδούς προμαχώνα της Νίκης, ο οποίος από τη μια πλευρά του θα πλαισίωνε την κλίμακα που οδηγούσε στα Προπύλαια. Στην άλλη πλευρά του ακολουθούσε τον προσανατολισμό του προϋπάρχοντος (αλλά και του κλασικού) αρχαϊκού ναού της Αθηνάς Νίκης.^[5]

Το σχέδιο του ναού κρίθηκε επιτυχημένο κατά την αρχαιότητα, πράγμα που αποδεικνύεται από την αντιγραφή του σε πέντε άλλα κτίσματα, όλα στην Αττική.^[4] Τα διακοσμητικά στοιχεία των βάσεων των κιόνων, τα κιονόκρανα και ο θριγκός μαζί με την ανάγλυφη ζωφόρο, όλα από άριστης ποιότητας πεντελικό μάρμαρο, κάνουν τον ναό να μοιάζει με κοσμηματοθήκη.^[4] Σήμερα πολλά μέρη του ναού βρίσκονται στο Βρετανικό Μουσείο και στη θέση τους έχουν τοποθετηθεί αντίγραφα.

- 1.Φωκά Ι.-Βαλαβάνης Π., 1994, σ. 28.
- 2.Φωκά Ι.-Βαλαβάνης Π., 1994, σ. 29.
- 3.Goette H.R., 2001, σ. 23.
- 4.Goette H.R., 2001, σ. 22.
- 5.Goette H.R., 2001, σ. 21.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

3.1 ΑΡΧΑΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ

Το αρχαίο ελληνικό θέατρο ως αρχιτεκτόνημα είναι μια υπαίθρια αμφιθεατρική κατασκευή ημικυκλικής κάτοψης γύρω από μια κυκλική πλατεία. Χρησίμευε για θρησκευτικές τελετουργίες, αγώνες μουσικής και ποίησης, θεατρικές παραστάσεις, συνελεύσεις του δήμου ή της βουλής της πόλης-κράτους ακόμα και ως αγορά. Κατά την αρχαϊκή περίοδο οι θεατρικοί χώροι διαμορφώνονταν με ήπιες επεμβάσεις σε χαμηλές, φυσικές κατωφέρειες του εδάφους χωρίς λίθινες κατασκευές ή με συσσώρευση χωμάτων. Τέτοιες κατασκευές δύσκολα μπορούν να εντοπιστούν από την αρχαιολογική έρευνα. Ορχήστρα γύρω από την οποία στήνονταν ξύλινα καθίσματα έχει εντοπιστεί ωστόσο στο κέντρο της αρχαίας αγοράς της Αθήνας. Εκεί τελούνταν στα χρόνια του τυράννου Πεισίστρατου οι θεατρικοί αγώνες, που από την εποχή του Κλεισθένη μεταφέρθηκαν στο θέατρο του Διονύσου, στη νότια κλιτή της Ακρόπολης. Γύρω στο 335-330 π.Χ, επί Λυκούργου, ανακατασκευάστηκε αυτό το θέατρο εξ ολοκλήρου από λίθο. Τότε πια αποκρυσταλλώθηκε ο αρχιτεκτονικός τύπος του θεάτρου στη λίθινη μορφή του.

3.1.1 ΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ

Ε.3.13. Κάτοψη αρχαίου ελληνικού θεάτρου και τα μέρη σκηνής, ορχήστρας και κοίλου.

Τα κύρια μέρη του αρχαίου ελληνικού θεάτρου ήταν η σκηνή, η ορχήστρα και το κοίλον, με τα ακόλουθα επιμέρους μέρη:

α. η σκηνή: ορθογώνιο, μακρόστενο κτήριο, που προστέθηκε κατά τον 5^ο αι. π.Χ στην περιφέρεια της ορχήστρας απέναντι από το κοίλον. Στην αρχή ήταν ισόγεια και χρησιμοποιούνταν μόνο ως αποδυτήρια, όπως τα σημερινά παρασκήνια και τα καμαρίνια.

β. το προσκήνιο: μια στοά με κίονες μπροστά από τη σκηνή. Ανάμεσα στα διαστήματα των κίωνων βρισκόνταν θυρώματα και ζωγραφικοί πίνακες (τα σκηνικά). Τα θυρώματα του

προσκήνιου απέδιδαν τρεις πύλες, από τις οποίες έβγαιναν οι υποκριτές. Το προσκήνιο ήταν αρχικά πτυσσόμενο, πιθανώς ξύλινο.

γ. τα παρασκήνια: τα δύο άκρα της σκηνής που προεξέχουν δίνοντάς της σχήμα Π στην κάτοψη.

δ. οι πάροδοι: οι διάδρομοι δεξιά και αριστερά από τη σκηνή που οδηγούν στην ορχήστρα. Συνήθως σκεπάζονταν με ασίδες.

ε. η ορχήστρα: Η ημικυκλική (ή κυκλική, π.χ. Επίδαυρος) πλατεία στο κέντρο του θεάτρου. Συνήθως πλακόστρωτη. Εκεί δρούσε ο χορός.

ζ. το κοίλον: όλος ο αμφιθεατρικός χώρος (με τα εδώλια, τις σκάλες και τα διαζώματα) γύρω από την ορχήστρα, όπου κάθονταν οι θεατές.

η. τα διαζώματα: οριζόντιοι διάδρομοι που χωρίζουν τις θέσεις των θεατών σε οριζόντιες ζώνες.

θ. οι κερκίδες: ομάδες καθισμάτων σε σφηνοειδή τμήματα που δημιουργούνται από τον χωρισμό των ζωνών με τις σκάλες.

ι. τα εδώλια: τα καθίσματα, οι θέσεις των θεατών.

κ. η προεδρία: η πρώτη σειρά των καθισμάτων, όπου κάθονταν οι επίσημοι

3.1.3 ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΜΕΡΩΝ

ΟΡΧΗΣΤΡΑ

Η ορχήστρα είναι ο ημικυκλικός ή κυκλικός επίπεδος χώρος ανάμεσα στον χώρο των καθισμάτων. Ο χώρος των θεατών περιβάλλει την ορχήστρα του αρχαίου ελληνικού θεάτρου περισσότερο από το ημικύκλιο, ενώ η σκηνή υψώνεται κάθετα στον κεντρικό άξονα του κοίλου και με τη γεωμετρική σχέση των τριών κυρίαρχων συστατικών στοιχείων του αρχαίου ελληνικού θεάτρου συνθέτει τη μορφική πληρότητα και δομική ισορροπία της θεατρικής αρχιτεκτονικής. Γνωρίζοντας ότι η γένεση του κτίσματος ανάγεται στην όρχηση (ορχέομαι = χορεύω) και στο τραγούδι του χορού, πρέπει να θεωρήσουμε την ορχήστρα ως το αρχαιότερο τμήμα του αρχαίου ελληνικού θεάτρου. Ο όρος ορχήστρα χρησιμοποιήθηκε αργότερα στο ρωμαϊκό θέατρο, μολονότι την εποχή αυτή η ορχήστρα δεν προοριζόταν για τον χορό. Σύμφωνα με τα υπάρχοντα αρχαιολογικά στοιχεία, η ορχήστρα μπορεί να έχει σχήμα πεταλόσχημου ημικυκλίου ή να σχηματίζει κανονικό κύκλο. Στα θέατρα της Επιδαύρου των Οινιάδων, καθώς και της Δωδώνης, οι κυκλικές ορχήστρες περιβάλλονται από ένα λίθινο πλαίσιο. Πρόκειται για ένα αρχιτεκτονικό στοιχείο-μικροανάλημμα, κάποτε πλούσια διακοσμημένο στην ορατή (εξωτερική) του πλευρά, το οποίο συγκρατεί την επίχωση για τη διαμόρφωση της επίπεδης επιφάνειας της ορχήστρας. Σε βραχώδεις περιοχές, όπου ο φυσικός βράχος χρησιμοποιείται συχνά για την κατασκευή της (όπως στο θέατρο της Αιγείρας), το λίθινο πλαίσιο δεν είναι απαραίτητο. Ορχήστρες ελληνικών θεάτρων με μαρμάρινη διακόσμηση, όπως η ορχήστρα του Διονυσιακού θεάτρου, προέρχονται από ρωμαϊκές επεμβάσεις. Η επιφάνεια της ελληνικής ορχήστρας ήταν χωμάτινη όπως η ορχήστρα του θεάτρου της Επιδαύρου, το

οποίο διατήρησε και στην ρωμαϊκή εποχή την αρχική του μορφή. Η ορχήστρα περιβάλλεται εξωτερικά από έναν αποχετευτικό αγωγό για τη διοχέτευση των βρώμικων υδάτων εκτός του θεατρικού χώρου, του οποίου οι διαστάσεις διαφέρουν από θέατρο σε θέατρο. Ο αποχετευτικός αγωγός καλυπτόταν συνήθως με λίθινες πλάκες, οι οποίες διευκόλυναν παράλληλα και την πρόσβαση στα εδώλια του κοίλου. Ο τρόπος κάλυψης του αποχετευτικού αγωγού εξαρτάται κυρίως από τις διαστάσεις του και τη μορφή του.

ΣΚΗΝΗ

Σκηνή στο αρχαίο θέατρο ονομάζεται ένα ορθογώνιο, μακρόστενο, στεγασμένο κτήριο, που προστέθηκε τον 5^ο αι. π.Χ στην περιφέρεια της ορχήστρας απέναντι από το κοίλον. Αρχικά η σκηνή ήταν ισόγεια και χρησιμοποιούνταν μόνο ως αποδυτήριο, όπως τα σημερινά παρασκήνια και τα καμαρίνια. Μπροστά της, προς την πλευρά της ορχήστρας, βρισκόταν το προσκήνιο, μια στοά με κίονες ή ημικίονες. Ανάμεσα στα μετακίονια διαστήματα του προσκηνίου βρίσκονταν θυρώματα και ζωγραφικοί πίνακες, που απέδιδαν το σκηνικό βάθος της δράσης πίσω από τους υποκριτές στην ορχήστρα. Τα θυρώματα του προσκηνίου απέδιδαν τρεις πύλες, από τις οποίες έρχονταν οι υποκριτές. Το προσκήνιο ήταν αρχικά πτυσσόμενο και χρησιμοποιούνταν ιδιαίτερα στις παραστάσεις της *Νέας Κωμωδίας* του Μενάνδρου (περίπου στα 300 π.Χ), στην οποία περιορίστηκε ο ρόλος του χορού και ενισχύθηκαν οι υποκριτές. Στις παραστάσεις αυτές τοποθετούνταν το ξύλινο προσκήνιο μπροστά στη σκηνή και αφαιρούνταν μετά για τις παραστάσεις της τραγωδίας. Με τον καιρό καθιερώθηκε και από τον 2^ο αι. π.Χ χρησιμοποιούνταν και στις τραγωδίες. Στη Θάσο ωστόσο, αναφέρει μια επιγραφή σε λίθινο επιστύλιο ότι ο Λυσίστρατος, ένας θεωρός των μέσων του 4^{ου} αι. π.Χ, αφιέρωσε το προσκήνιο του θεάτρου της Θάσου στον Διόνυσο. Στα δύο άκρα της σκηνής προεξείχαν τα παρασκήνια, δύο πτέρυγες που έδιναν στην κάτοψη της σκηνής σχήμα Π.

Κατά την Πρώιμη Ελληνιστική Περίοδο, η σκηνή έγινε διώροφη, με την οροφή του ισογείου να εξέχει κάτω από τον πρώτο όροφο σχηματίζοντας έναν εξώστη. Από τον 2^ο αι. π.Χ, η δράση των υποκριτών μεταφέρθηκε πάνω σε αυτόν τον εξώστη, που ονομάστηκε λογείον, ενώ το σκηνικό βάθος τοποθετήθηκε στην πρόσοψη του πρώτου ορόφου.

ΚΟΙΛΟΝ

Το κοίλον ήταν το κεκλιμένο χωνοειδές επίπεδο, στο οποίο απλώνονται αμφιθεατρικά τα εδώλια των θεατών. Η καμπυλότητά του ακολουθεί την καμπυλότητα της ορχήστρας και τα άκρα του καταλήγουν σε αναλημματικούς τοίχους κατασκευασμένους με ορθογώνια λιθοδομή. Το κοίλον συνήθως δεν ενώνεται με το κτίριο της σκηνής. Ανάμεσα στους αναλημματικούς του τοίχους και τα άκρα της σκηνής υπήρχαν διάδρομοι για την προσέλευση των θεατών και, με την έναρξη της παράστασης, για την είσοδο του χορού. Αυτοί οι διάδρομοι ονομάζονται πάροδοι. Στις παρόδους των θεάτρων στήνονταν συχνά μνημειώδεις στήλες ή επιγραφές με ψηφίσματα για να τα βλέπει πολύς κόσμος.

ΘΕΑΤΡΟΝ

Ο όρος «θέατρον» (θεάομαι = βλέπω) χαρακτήριζε αρχικά μόνο τον χώρο

των θεατών. Ενδεικτική της ερμηνείας του όρου είναι η αναφορά του στην απόφαση του δήμου της Αθήνας (330-329 π.Χ) να κατασκευάσει τον στίβο και τον χώρο των θεατών του Παναθηναϊκού Σταδίου. Το μέγεθος του θεάτρου και η επιβλητικότητά του σε σύγκριση με τα άλλα δύο βασικά δομικά στοιχεία του αρχαίου ελληνικού θεάτρου (ορχήστρα-σκηνή), καθώς επίσης και με τους αντίστοιχους χώρους άλλων οικοδομημάτων, οδήγησε σε μια σχεδόν αποκλειστική χρησιμοποίηση του όρου για τα θεατρικά οικοδομήματα. Η καθιέρωσή του δε ήταν τόσο μεγάλη, ώστε οι Ρωμαίοι χρησιμοποιούσαν συχνά για τον χώρο των θεατών τον ελληνικό όρο «theatrum» αντί του ρωμαϊκού cavea. Στο συνθετικό Amphitheatrum (Αμφιθέατρο) κυριαρχεί επίσης η λέξη «theatrum» (θέατρον). Φαίνεται ότι ήδη από τον 4^ο αι. π.Χ, ο όρος θέατρον άρχισε να χρησιμοποιείται συχνά για τον προσδιορισμό ολόκληρου του θεατρικού οικοδομήματος. Και όταν στη ρωμαϊκή εποχή, με την κατάργηση των ανοικτών πλάγιων προσβάσεων (πάροδοι) του ελληνικού θεάτρου, ο χώρος των θεατών ενώνεται οικοδομικά με τη σκηνή, ο όρος θέατρον αποκτά ιδιαίτερη σημασία, ως προσδιορισμός ενός συμπαγούς αρχιτεκτονικού συνόλου. Ο χώρος των θεατών, που περιβάλλει την ορχήστρα και μπορεί να έχει, όπως και αυτή, ημικυκλικό ή πεταλοειδές σχήμα, διαιρείται συνήθως σε δύο τμήματα που χωρίζονται μεταξύ τους από έναν διάδρομο, το λεγόμενο διάζωμα ή δίοδο. Σε θέατρα με τρία τμήματα (Δωδώνη, Άργος) ο οριζόντιος διαχωρισμός του κοίλου επιτυγχάνεται με δύο οριζόντιους διαδρόμους. Το κοίλον χωρίζεται κάθετα σε σφηνοειδείς ενότητες (κερκίδες, στα λατ. cunei), που ορίζονται κατακόρυφα με στενούς, συνήθως βαθμιδωτούς διαδρόμους, τις κλίμακες. Η προεδρία ή προέδρα στην πρώτη σειρά του κοίλου, προοριζόμενη για τον ιερέα του Διονύσου, ανώτερους κρατικούς λειτουργούς, αξιωματούχους καθώς και άλλες προσωπικότητες, αποτελείται συχνά από μαρμαρίνους θρόνους, όπως στο θέατρο του Διονύσου. Τα υπόλοιπα καθίσματα μπορεί να ήταν λίθινα, ή από ξύλο (ίκρια) πάνω σε λίθινο υπόβαθρο. Πάνω από την τελευταία σειρά καθισμάτων μπορούσε να επεκταθεί το θέατρο, αν το επέβαλλαν οι ανάγκες, με την προσθήκη επιθέατρου. Ακόμα, οριζόντιοι διάδρομοι, τα διαζώματα, χωρίζουν το κοίλον σε ζώνες. Κάθε ζώνη χωρίζεται με εγκάρσιες ακτινωτές σκάλες σε σφηνοειδή τμήματα, τις κερκίδες.

3.1.3 ΑΚΟΥΣΤΙΚΗ ΘΕΑΤΡΩΝ

Η ακουστική των αρχαίων θεάτρων εξασφαλιζόταν με τα αντηχούντα αγγεία, που βρίσκονταν κάτω από τα σκαλιά του κοίλου και τα σκηνικά άλλαζαν σχεδόν αυτόματα. Τα αντηχούντα αγγεία τοποθετούνταν σύμφωνα με έναν μαθηματικό υπολογισμό σε κόγχες κάτω από τα σκαλιά του κοίλου, διηρημένα σε αγγεία τέταρτης, πέμπτης, όγδοης και διπλής όγδοης, σύμφωνα με τις αντηχήσεις τους στις διάφορες νότες. Η φωνή των ηθοποιών που περιέβαλε τα αγγεία και ήταν στον ίδιο τόνο με αυτήν, προκαλούσε την αντήχησή τους και μ' αυτόν τον τρόπο γινόταν πιο δυνατή, πιο καθαρή και πιο μεγαλεπήβολη. (βλέπε, [25])

...Σύμφωνα με την αρχαία παράδοση ο ήχος κινείται σε άπειρους ομόκεντρους κύκλους και διαδίδεται βαθμηδόν και σε ύψος. Η θεωρία της εκπομπής των ηχητικών κυμάτων - που μεταφέρει στο βιβλίο του ο Βιτρούβιος - ανήκε πιθανότατα στον Δημόκριτο. Στη συνέχεια διερευνήθηκε από τον Αριστοτέλη και τον μαθητή του Αριστόξενο (4^{ος} π. Χ.), ο οποίος συνέθεσε τις μουσικές έρευνες της κλασικής παράδοσης των πυθαγορείων γράφοντας δοκίμια για την ακουστική, την αρμονική και τη μουσική όπως το, «Περί Αρμονικής», θέσεις του οποίου παραθέτει ο Βιτρούβιος. [βλέπε, [26]]

Ακόμα, σύγχρονες ακουστικές έρευνες αποδεικνύουν ότι στα αρχαία θέατρα είχαν εφαρμοστεί βασικές αρχές σχεδιασμού, που εξασφάλιζαν ηχοπροστασία, ακουστική ζωντάνια, διαύγεια και καταληπτότητα του θεατρικού λόγου. Μια από τις βασικότερες αρχές ήταν η ενίσχυση της φωνής με έγκαιρες, θετικές ηχο-ανακλάσεις επάνω σε στοιχεία του θεάτρου (δάπεδο ορχήστρας, πρόσοψη κτιρίου σκηνής, λογείο), για την εξασφάλιση ενός φυσικού, αυτοδύναμου (παθητικού) μεγαφώνου, που αναπλήρωνε τις ενεργειακές απώλειες, κυρίως στα υψηλότερα καθίσματα του κοίλου.(βλέπε, [24] για τον ρόλο της ακουστικής ως ενδιάμεσο συνδετικό παράγοντα ανάμεσα στη μουσική και την αρχιτεκτονική]

3.2 ΑΡΧΑΙΟ ΘΕΑΤΡΟ ΔΙΟΝΥΣΟΥ

Ε.3.14. Το αρχαίο θέατρο του Διονύσου

Το θέατρο του Διονύσου είναι ο σημαντικότερος γνωστός υπαίθριος θεατρικός χώρος στην αρχαία Αθήνα. Αποτελούσε μέρος του ιερού του Ελευθερέως Διονύσου, που βρισκόταν στη νότια κλιτύ της αθηναϊκής Ακρόπολης και υπήρξε ο βασικός τόπος παράστασης του αττικού δράματος αφού φιλοξενούσε τα Μεγάλα Διονύσια, τη μεγαλύτερη θεατρική γιορτή της πόλης των Αθηνών. Οι σωζόμενες τραγωδίες και κωμωδίες του 5^{ου} και του 4^{ου} π.Χ αι. γράφτηκαν -τουλάχιστον οι περισσότερες- για να παιχτούν σε αυτόν τον χώρο.

3.2.1 ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Τον 6^ο π.Χ αιώνα, όταν ο Πεισίστρατος εισήγαγε στην Αθήνα τη λατρεία του Διονύσου, στους πρόποδες της Ακρόπολης χτίστηκε προς τιμήν του θεού ένας μικρός ναός. Στα τέλη του ίδιου αιώνα, στο κοντινό πλάτωμα άρχισαν να διοργανώνονται οι πρώτες διονυσιακές γιορτές με μουσικές και θεατρικές παραστάσεις. Οι θεατές τις παρακολουθούσαν καθισμένοι στην πλαγιά του λόφου. Εκεί σύντομα τοποθετήθηκαν ξύλινοι πάγκοι για να κάθονται. Ο χώρος όπου δίνονταν οι παραστάσεις πήρε το σχήμα ενός τέλειου κύκλου. Εκεί υπήρχε και η θυμέλη, ο βωμός του θεού Διονύσου. Ο χορός -έτσι λέγονταν οι χορευτές των παραστάσεων- χόρευε γύρω από τη θυμέλη. Στα αρχαία η λέξη "χορεύω" είναι "ορχούμαι", γι' αυτό και η κυκλική σκηνή, όπου χόρευε ο χορός, ονομάστηκε ορχήστρα. Επίσης κατασκευάστηκε ένα ξύλινο οικοδόμημα, για να χωρίζει το θέατρο από το ναό, αλλά και για να φυλάσσονται στο εσωτερικό του τα απαραίτητα για τις παραστάσεις.

Στο θέατρο αυτό δίδαξαν τις τραγωδίες τους ο Αισχύλος, ο Σοφοκλής, ο Ευριπίδης και τις κωμωδίες του Αριστοφάνη.

Τον 4^ο π.Χ αιώνα, αντί για τους ξύλινους πάγκους που κάθονταν οι θεατές, έφτιαξαν κερκίδες από πωρόλιθο. Μερικές απ' αυτές σώζονται μέχρι σήμερα. Τότε το θέατρο πήρε τη χαρακτηριστική του μορφή, με 64 σειρές κερκίδων. Υπολογίζεται ότι το θέατρο χωρούσε 17.000 θεατές. Στην πρώτη σειρά καθισμάτων, τη λεγόμενη προεδρία, υπήρχαν 67 μαρμάρινοι θρόνοι, ο καθένας από τους οποίους έφερε χαραγμένο το όνομα του επίσημου προσώπου για το οποίο προοριζόταν. Ο θρόνος του ιερέα του Διονύσου Ελευθερέως βρισκόταν στο μέσον της σειράς. Στην άλλη πλευρά της ορχήστρας προστέθηκε ένα μεγαλοπρεπές διώροφο σκηνικό οικοδόμημα με μια κιονοστοιχία στο άκρο κάθε πλευράς του.

Στη διάρκεια των ελληνιστικών χρόνων, στο οικοδόμημα αυτό έγιναν πολλές αλλαγές. Αναλυτικότερα, την εποχή του Ρωμαίου αυτοκράτορα, Νέρωνα, ο οποίος το 61 μ.Χ ήρθε για να λάβει μέρος σε μουσικούς αγώνες, η ορχήστρα έγινε ένα ημικύκλιο. Η πρόσοψη του σκηνικού οικοδομήματος στολίστηκε με κιονοστοιχίες. Αργότερα αυτές διακοσμήθηκαν με αγάλματα και ανάγλυφες παραστάσεις. Όλα αυτά καταστράφηκαν στη διάρκεια των γοθικών επιδρομών του 3ου μ.Χ αιώνα. Κάποια γλυπτά του θεάτρου χρησιμοποιήθηκαν από έναν βυζαντινό άρχοντα, τον Φαίδρο, για να ομορφύνουν ένα βήμα που σώζεται μέχρι σήμερα.

Στη δεξιά πλευρά του θεάτρου παρουσιάζεται η γέννηση του Διονύσου, με τον Δία καθιστό και εμπρός του τον Ερμή που κρατά το θεικό βρέφος, καθώς και άλλες σκηνές που συνδέονται με την ιστορία της λατρείας του Διονύσου. Το πανέμορφο μαρμάρινο δάπεδο του θεάτρου, που σώζεται ακόμα, έχει κατασκευαστεί στη διάρκεια των ρωμαϊκών χρόνων. Το τοιχάκι που υπάρχει γύρω από τη σκηνή χτίστηκε κι αυτό από τους Ρωμαίους, όταν στον χώρο άρχισαν να γίνονται μονομαχίες ή ακόμη και λεμβοδρομίες, καθώς έφραζαν το πίσω μέρος και γέμιζαν την ορχήστρα με νερό.

χρόνους του Θέσπη, του προδρόμου του αρχαίου δράματος, δεν πρέπει να υπάρχει άλλη μόνιμη κατασκευή. Οι θεατές κάθονται στο έδαφος, ενώ ο χορός και οι υποκριτές παίζουν και οι δύο στον ίδιο χώρο, στην ορχήστρα. Ο χώρος μάλιστα όπου άλλαζαν οι ηθοποιοί ήταν ένα προσωρινό παράπηγμα το οποίο μετά το έργο διαλυόταν.

Στα μέσα περίπου του 5^{ου} αι. π.Χ., όπου ανθίζει η τραγωδία με τον Αισχύλο και τον Σοφοκλή, χτίζεται απλή ορθογώνια ξύλινη σκηνή για να παίζουν οι ηθοποιοί καθώς και περίστυλη ξύλινη στοά προς τα νότια, με αποτέλεσμα να κρύψει τη θέα του ναού του Διονύσου από τους θεατές. Η ορχήστρα, που είναι από πατημένο χώμα, μετακινείται προς τα βόρεια και γίνεται ημικυκλική. Τη μεγαλύτερη όμως, οικοδομική δραστηριότητα, τη γνωρίζει την εποχή του Λυκούργου, του μεγάλου ρήτορα και πολιτικού της Αθήνας, το 330 π.Χ. Το κοίλον, ο χώρος της πλαγιάς που προορίζεται για τους θεατές, παίρνει αρχιτεκτονική μορφή. Η πλαγιά σκάβεται σε απαντωτά σκαλοπάτια και κατασκευάζονται καθίσματα από πωρόλιθο. Τα τελευταία μάλιστα καθίσματα είναι λαξευμένα στον τοίχο. Τα λίθινα καθίσματα, η σκηνή, η οποία στα τέλη του 4^{ου} αι. μ.Χ γίνεται κι αυτή λίθινη, το προσκήνιο και τα ορθογώνια παρασκήνια αποκτούν μόνιμη θέση.

Η περιεκτικότητά του ήταν για 17.000 θεατές. Κατά μήκος το κοίλον χωριζόταν σε τρία μέρη εξαιτίας των δύο διαζωμάτων (διαδρόμων) που το διαπερνούσαν. Με τα διαζώματα αυτά διευκολυνόταν η κυκλοφορία των θεατών για να περάσουν στα καθίσματά τους. Από το δεύτερο μάλιστα διάζωμα περνούσε ο περίπατος, ο αρχαίος δρόμος που διασώζεται και σήμερα και που οδηγεί στην Ακρόπολη. Το τμήμα του κοίλου από τον περίπατο και πάνω ονομαζόταν *επιθέατρο*.

Κατά πλάτος, οι δεκατρείς κερκίδες του θεάτρου, κυρίως στο χαμηλότερο τμήμα του κοίλου, χωρίζονται από δεκατέσσερις κλίμακες, οι οποίες βοηθούν την πρόσβαση των θεατών στα ψηλότερα ή χαμηλότερα εδώλια (καθίσματα). Οι δέκα από αυτές τις κερκίδες αντιστοιχούν στις δέκα φυλές της Αττικής, ενώ οι τρεις κεντρικές είναι προορισμένες για τους πρυτάνεις, τους ξένους και τους εφήβους.

Αυτό που διακρίνει κανείς ακόμη και σήμερα είναι οι εξήντα επτά μαρμάρινοι θρόνοι, ή αλλιώς *προεδρία*, που δεσπόζουν στην πρώτη σειρά των εδωλίων και που προορίζονταν για τους άρχοντες και τους ιερείς. Πάνω σ' αυτούς μάλιστα υπάρχουν χαραγμένα τα ονόματα που καθόριζαν τη θέση καθενός. Ο κεντρικός θρόνος ανήκε στον ιερέα του Ελευθερέως Διονύσου. Ο θρόνος που σώζεται σήμερα είναι μεταγενέστερος και ανήκει στον 1^ο αι. π.Χ. .

Εντυπωσιακό είναι ότι την εποχή αυτή του Λυκούργου είχε προβλεφθεί αγωγός περιμετρικά της ορχήστρας για την απομάκρυνση των νερών της βροχής. Ο αγωγός αυτός περιέρχονταν από την ορχήστρα και οδηγούσε τα νερά έξω από το θέατρο.

3.2.3 ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗ ΤΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ

Οι εργασίες αναστήλωσης του αρχαίου θεάτρου του Διονύσου έχουν ξεκινήσει ήδη από το 2002 και για τις αναστηλώσεις, θα χρησιμοποιηθεί αντί του πειραϊκού ακτίτη, που ήταν το αρχαίο υλικό κατασκευής, παρόμοιος λίθος από την Κορινθία καθώς και το υλικό των αρχαίων εδωλίων που έχει εντοπιστεί και βρίσκεται διάσπαρτο στον χώρο.

Το έργο της αναστήλωσης έχει αναλάβει ο αρχιτέκτονας-αναστηλωτής Κωνσταντίνος Μπολέτης με ειδικό επιτελείο αρχιτεκτόνων -τον Κλήμη Ασλανίδη, την Αθηνά Σαμαρά και τις αρχαιολόγους Χριστίνα Παπασταμάτη και Ελένη Παριανού. Το κεντρικό τμήμα του

θεάτρου προβλέπεται να ολοκληρωθεί το 2013, ενώ όλος ο χώρος, με προεκτάσεις των πλαϊνών σημείων του, το 2016. Τον Ιανουάριο του 2010 είχαν ολοκληρωθεί οι εργασίες κατασκευής έξι σειρών εδωλίων.

3.3 ΑΡΧΑΙΟ ΘΕΑΤΡΟ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ

Ε.3.16. Το αρχαίο θέατρο της Επιδαύρου

Το αρχαίο ελληνικό θέατρο της Επιδαύρου είναι κτισμένο στην Αργολίδα, περίπου το 300 π.Χ, με μοναδική ακουστική και εξαιρετικό φυσικό περιβάλλον. Θεωρείται το πιο διάσημο και καλοδιατηρημένο αρχαίο θέατρο ελληνιστικής εποχής στον κόσμο!^[1] Πιο συγκεκριμένα, βρίσκεται στον αρχαιολογικό χώρο του Ασκληπιείου, το οποίο ήταν από τα μεγάλα πανελλήνια ιερά της αρχαιότητας. Τα οικοδομήματα του Ασκληπιείου -ναοί, αθλητικές εγκαταστάσεις, θέατρο, λουτρά κλπ.- απλώνονταν σε μια στενή, ορεινή κοιλάδα περιβαλλόμενη από βουνά, που άφηναν μόνον μία διέξοδο προς τη θάλασσα. Η στρατηγική της θέση, αλλά, κυρίως, το Ασκληπιείο της, συντέλεσαν, ώστε η πόλη να γνωρίσει πρωτοφανή ανάπτυξη. Οι κάτοικοί της ασχολούνταν κυρίως με τη ναυτιλία. Ο πρώτος οικισμός της ανήκει στην προϊστορική εποχή. Βρίσκεται 12 χλμ. από την κωμόπολη της Παλαιάς Επιδαύρου. Διοικητικά ανήκει στον ομώνυμο Δήμο Επιδαύρου. Σημείο αναφοράς για τη χρονολόγηση του θεάτρου αποτελεί κυρίως η πληροφορία του Πausανία ότι το θέατρο και η θόλος στο ιερό του Ασκληπιείου είναι έργα του Πολύκλειτου (ανιψιού του Σικυώνιου γλύπτη Πολύκλειτου).

Ε.3.17. Η Θόλος της Επιδαύρου

3.3.1 ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Το όνομα Επίδαυρος της δόθηκε από τον τρίτο κατά σειρά άρχοντά της, που ήταν και ήρωας της Επιδαύρου, τον Επίδαυρο, γιο του Άργου και της Ευάνθης. Σύμφωνα με τον Όμηρο, ο Επίδαυρος πήρε μέρος στον Τρωικό πόλεμο και είχε ως αρχηγούς τον Ποδαλείριο και το Μαχάονα, που ήταν γιοι του Ασκληπιού.

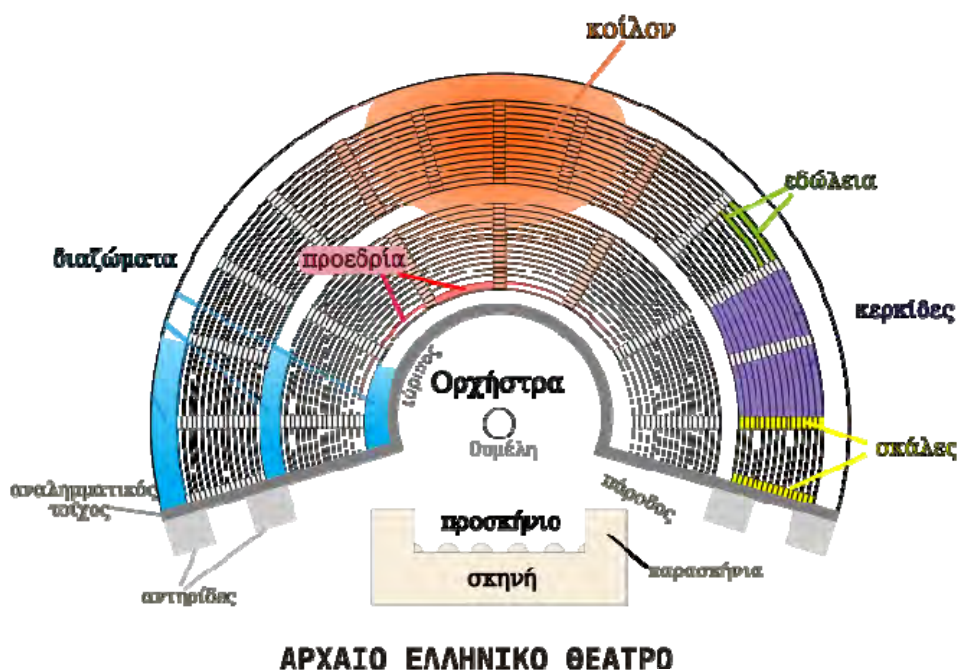
Η Επίδαυρος πήρε μέρος στους Μηδικούς πολέμους και υπήρξε σύμμαχος των Σπαρτιατών στον Πελοποννησιακό πόλεμο. Σημειώνεται μάλιστα και ο Επιδαύριος Πόλεμος, που έγινε μεταξύ αυτών και των Αργείων, συμμάχων των Αθηναίων. Γίνεται μέλος της Αρχαϊκής Συμπολιτείας το 243 π.Χ .

Ξακουστή σ' όλη την Ελλάδα την έκανε το Ασκληπιείο της, ένα από τα σπουδαιότερα της αρχαιότητας, με το ιερό του Ασκληπιού που απέχει 15 περίπου χλμ. από την πόλη. Στους ίδιους περίπου χώρους λάτρευαν και τον Απόλλωνα, υπήρχε όμως προς τιμήν του ιδιαίτερο ιερό λίγο πιο ψηλά από το αρχαίο θέατρο. Από τα τέλη του 5^{ου} αιώνα και αρχές του 4^{ου} αι. π.Χ, ο Ασκληπιός γίνεται ο πραγματικός κύριος της πόλης. Στοιχείο τυπικό της θρησκείας των αρχαίων Ελλήνων, η λατρεία του Ασκληπιού πλαισιωνόταν με αθλητικούς και καλλιτεχνικούς αγώνες καθώς επίσης και από παραστάσεις δράματος. Συνεπώς, οι εκδηλώσεις (μουσικοί, ωδικοί αγώνες, θεατρικές παραστάσεις) στο θέατρο αποτελούσαν αναπόσπαστο, ουσιαστικό μέρος των εορταστικών δρώμενων προς τιμήν του ιατρού θεού. Τις παραστάσεις παρακολουθούσαν οι ασθενείς και οι προσκυνητές που προσέρχονταν στο ιερό.

Η αρχιτεκτονική μορφή της σκηνής του θεάτρου της Επιδαύρου δείχνει ότι αυτό προοριζόταν για την παρουσίαση δραμάτων με τη συμβατική μορφή που οριστικοποιήθηκε στην Αθήνα κατά τον 5ο αιώνα π.Χ . Επιπλέον, αντίθετα απ' ότι συνέβη

σε άλλα θέατρα των κλασικών ή ελληνιστικών χρόνων, το συγκεκριμένο δεν αναμορφώθηκε κατά τα ρωμαϊκά χρόνια κι έτσι διατήρησε την αυθεντική του μορφή μέχρι το τέλος της αρχαιότητας. Κατά την επικρατέστερη επιστημονική άποψη, κατασκευάστηκε σε δύο διακεκριμένες φάσεις. Η πρώτη τοποθετείται στα τέλη του 4^{ου} π.Χ αιώνα, περί το τέλος της πρώτης περιόδου ακμής του Ασκληπιείου που συνοδεύτηκε από σημαντική οικοδομική ανάπτυξη. Η δεύτερη συμπίπτει με τα μέσα του 2ου π.Χ αιώνα.^[2]

3.3.2 ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Ε.3.18. Η αρχιτεκτονική διάρθρωση του θεάτρου

Το θέατρο της Επιδαύρου αποτελεί ένα από τα λαμπρότερα παραδείγματα αρχαίου θεάτρου με μεγάλη φήμη ακόμα και στην αρχαιότητα, αφού η αρχιτεκτονική του εναρμονιζόταν πλήρως με το φυσικό περιβάλλον, το τοπίο και τη θέση του δίπλα στο διάσημο ιερό, το Ασκληπιείο.

Σε αυτό συναντάμε τη χαρακτηριστική τριμερή διάρθρωση του ελληνιστικού θεάτρου στην ιδανική της έκφανση: κοίλον, ορχήστρα, σκηνικό οικοδόμημα. Η ορχήστρα του είναι απολύτως κυκλική, με δάπεδο από πατημένο χώμα εγκιβωτισμένο σε λίθινο περιμετρικό δακτύλιο. Έχει διάμετρο 19,5 μέτρα και περιβάλλεται από ανοιχτό αποχετευτικό αγωγό για την απομάκρυνση των νερών της βροχής που ρέουν από το κοίλον. Το κοίλον του θεάτρου είναι άριστα προσαρμοσμένο στη φυσική κοιλότητα της βόρειας πλαγιάς του όρους Κυνόρτιου με κλίση περί τις 26 μοίρες, αποτελώντας τμήμα σφαιρας.

Το κοίλον αποτελείται από δύο μέρη που χωρίζονται από περιμετρικό διάδρομο: **34** σειρές καθισμάτων στο κάτω διάζωμα και **21** στο πάνω, που δίνουν **55** σειρές συνολικά. Το

άθροισμα των πρώτων 10 αριθμών (1+2+3+4+5+6+7+8+9+10) δίνει **55**. Το άθροισμα των πρώτων 6 (1+2+3+4+5+6) δίνει **21**, και το άθροισμα των 4 τελευταίων (7+8+9+10) δίνει **34**. Έτσι, παρουσιάζεται ο χρυσός αριθμός Φ , μιας και η αναλογία σειρών των δύο διαζωμάτων είναι

$$34 / 21 = 1,618... = \Phi,$$

αλλά και η αναλογία του κάτω διαζώματος προς το σύνολο των σειρών

$$55 / 34 = 1,618... = \Phi.$$

Η επιλογή αυτή των αριθμών των κερκίδων των διαζωμάτων του θεάτρου έγινε ώστε να εξασφαλισθεί αρμονία στο κοίλον του θεάτρου. Μας δείχνει όμως, κι αυτό είναι πολύ σημαντικό, ότι την εποχή εκείνη γνώριζαν την ακολουθία των αριθμών

$$1, 2, 3, 5, 8, 13, 21, 34, 55, \dots,$$

γνωστής ως ακολουθίας Φιμπονάτσι (από τον Ιταλό μαθηματικό Φιμπονάτσι), της οποίας ο λόγος των διαδοχικών όρων

$$2/1, 3/2, 5/3, 8/5, 13/8, 21/13, 34/21, 55/34, \dots$$

προσεγγίζει τον χρυσό αριθμό Φ . Παρόμοιες μαθηματικές ‘χρυσές’ αναλογίες παρατηρούνται και σε άλλα θέατρα της εποχής, όπως στο αρχαίο θέατρο της Δωδώνης στην Ήπειρο, που κατασκευάστηκε το 297 π.Χ., και στο θέατρο του Ωρωπού Αττικής (βλέπε [23], σελ. 231)

Ακόμα, στενές κλίμακες ανόδου κατατέμνουν τα δύο μέρη του κοίλου σε σφηνοειδείς κερκίδες. Σε κάτοψη το κοίλον υπερβαίνει το ημικύκλιο, η δε χάραξή του είναι ελαφρά ελλειψοειδής. Στα δύο άκρα καταλήγει σε ισχυρούς αναλημματικούς τοίχους.

Η χωρητικότητά του θεάτρου ανέρχεται περίπου σε 14.000 θεατές.^[3] Το επίμηκες σκηνικό οικοδόμημα, που εφάπτονταν στην ορχήστρα κλείνοντας απ' άκρη σε άκρη το άνοιγμα του κοίλου προς βορρά, αναπτυσσόταν σε δύο μέρη. Εμπρός βρισκόταν το υπερυψωμένο προσκήνιο με όψη ιωνικού ρυθμού και προέχοντα άκρα. Πίσω ορθωνόταν το διώροφο κτίριο της σκηνής. Η όψη του δεύτερου ορόφου αρθρωνόταν σε μεγάλα ανοίγματα για την υποδοχή ζωγραφιστών πινάκων (σκηνικών). Δύο ράμπες οδηγούσαν εκατέρωθεν στο επίπεδο του προσκηνίου. Πυλώνες ιωνικού ρυθμού, με δύο θύρες συνέδεαν αρχιτεκτονικά τη σκηνή με τα αναλήμματα του κοίλου.^[4] Η άριστη ακουστική του θεάτρου της Επιδαύρου, που ασφαλώς θα ενισχυόταν από τον ανακλαστήρα του αρχικού σκηνικού οικοδομήματος, οφείλεται στην τέλεια γεωμετρία του σχεδιασμού.

Ο Πausanίας επισκέφθηκε το Θέατρο της Επιδαύρου γύρω στα μέσα του 2^{ου} αιώνα μ.Χ, δηλαδή τουλάχιστον τέσσερις αιώνες μετά την ολοκλήρωση της δεύτερης κατασκευαστικής του φάσης, και εκφράζει απερίφραστο θαυμασμό για την ομορφιά και την αρμονία του. Ως αρχιτέκτονα του διάσημου θεάτρου κατονομάζει τον Πολύκλειτο, στον οποίο πιστώνει και την κυκλική θυμέλη (θόλο). Παραμένει αδιευκρίνιστο αν ο αρχαίος περιηγητής ταυτίζει τον αρχιτέκτονα των οικοδομημάτων με τον ομώνυμο, κορυφαίο Αργείο γλύπτη του 5^{ου} αιώνα π.Χ. Επιστημονικά τεκμηριωμένες πηγές θεωρούν ως αρχιτέκτονα του θεάτρου τον ανιψιό του Σικυώνιου γλύπτη Πολύκλειτου (βλέπε [23])

Η σημερινή μορφή του θεάτρου της Επιδαύρου είναι αποτέλεσμα διαδοχικών αναστηλωτικών επεμβάσεων.

3.3.3 ΣΥΝΤΟΜΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΧΡΟΝΙΚΟ

Το θέατρο λειτούργησε επί αρκετούς αιώνες. Το 395 μ.Χ, Γότθοι που εισβάλλουν στην Πελοπόννησο, προκαλούν σοβαρές καταστροφές στο Ασκληπιείο. Το 426 μ.Χ, ο Μέγας Θεοδόσιος απαγορεύει με διάταγμα τη λειτουργία των Ασκληπιείων και το ιερό της Επιδαύρου κλείνει οριστικά ύστερα από σχεδόν 1.000 χρόνια λειτουργίας. Φυσικές καταστροφές και ανθρώπινες επεμβάσεις ολοκληρώνουν την ερήμωση του χώρου. Το κοίλον του θεάτρου θάβεται σε προσχώσεις μικρού βάθους και διασώζεται. Αντιθέτως, τα προέχοντα ερείπια της σκηνής λεηλατούνται συστηματικά καθ' όλη τη διάρκεια της Ενετοκρατίας και της Τουρκοκρατίας. Το 1881 η Αρχαιολογική Εταιρεία ξεκινά συστηματική ανασκαφή. Παρ' ότι το σκηνικό οικοδόμημα είναι αφανισμένο, το κοίλον αποκαλύπτεται σε καλή κατάσταση με μόνη φθορά τα γκρεμισμένα αναλήμματα. Σύντομα το θέατρο γίνεται διάσημο και ελκύει την προσοχή της ελληνικής κοινής γνώμης, στην εποχή που διακατέχεται από το επίμονο ιδεολόγημα της ιστορικής συνέχειας με το ένδοξο αρχαιοελληνικό παρελθόν. Η επανεμφάνιση του καλοδιατηρημένου αργολικού θεάτρου, ονομαστού ήδη από την αρχαιότητα, συσχετίζεται στενά με το θέμα της αναβίωσης του αρχαίου δράματος. Το πιεστικό αίτημα για πολιτιστική και οικονομική αξιοποίηση (δηλαδή χρήση) των αρχαίων θεάτρων ωθεί σε βιαστικές, λανθασμένες επεμβάσεις αποκατάστασης του κοίλου. Το 1907 αναστηλώνεται η δυτική πάροδος και ο παράπλευρος αναλημματικός τοίχος.

Δεύτερη φάση επεμβάσεων ακολουθεί αμέσως μετά τον πόλεμο. Αυτή τη φορά, στόχος είναι πρωτίστως να στερεωθεί το μνημείο ώστε να καταστεί ασφαλές και κατάλληλο για φιλοξενία θερινών παραστάσεων αρχαίου δράματος στο πλαίσιο του Φεστιβάλ Επιδαύρου. Πρόκειται για εκτεταμένες ανακατασκευές και αποκαταστάσεις που γίνονται από την τότε Διεύθυνση Αναστηλώσεων του Υπουργείου Παιδείας υπό την εποπτεία του Α. Ορλάνδου και διαρκούν σχεδόν μια δεκαετία (1954-1963). Ανακατασκευάζονται πλήρως αμφότερα τα αναλήμματα, ο ανατολικός πυλώνας εισόδου, στερεώνονται όλα τα εδώλια του κάτω διαζώματος και προγραμματίζεται ανακατασκευή μέρους του προσκηνίου που τελικά δεν υλοποιείται λόγω χρήσης του χώρου για το Φεστιβάλ.

Το 1988, τρεις δεκαετίες έντονης και ανεξέλεγκτης χρήσης του θεάτρου επιβάλλουν τρίτη φάση αναστηλωτικών εργασιών που ξεκινά στο πλαίσιο της δράσης της Ομάδας Εργασίας για τη Συντήρηση των Μνημείων του Ασκληπιείου της Επιδαύρου (ΟΕΣΜΕ) του ΥΠ.ΠΟ. Πρόκειται κυρίως για διορθωτικές επεμβάσεις στις οποίες εφαρμόζονται για πρώτη φορά αυστηρά επιστημονικές μέθοδοι. Γίνονται εκατοντάδες συντηρήσεις, συγκολλήσεις, ανατάξεις και συμπληρώσεις εδωλίων, περιορίζεται η πρόσβαση στο μνημείο εκτός ωρών παραστάσεων, τίθενται περιορισμοί στη χρήση του κτιρίου της σκηνής, αποκαθίσταται η αρχαία αποχέτευση του κοίλου, αποσυναρμολογείται, συντηρείται και ξαναστήνεται ο δυτικός πυλώνας. Το 1988, το θέατρο εντάσσεται μαζί με ολόκληρο το Ασκληπιείο στον κατάλογο Μνημείων Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO.^[5]

- 1.ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ, Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, Κυριακή 13 Ιουλίου 2003, σελ.2
- 2.<http://www.theaterinfo.gr/abouttheatre/ancientgreektheatre/epidavrostheater/index.html>
αρχαίο ελληνικό θέατρο, παράγραφος 1
- 3.<http://www.theaterinfo.gr/abouttheatre/ancientgreektheatre/epidavrostheater/index.html>
αρχαίο ελληνικό θέατρο, παράγραφος 3
- 4.ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ, Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, Κυριακή 13 Ιουλίου 2003, σελ 3
- 5.<http://www.theaterinfo.gr/abouttheatre/ancientgreektheatre/epidavrostheater/index.html>
αρχαίο ελληνικό θέατρο, παράγραφος 4.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ [ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ]

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1. Benevolo Leonardo, *Η Ιστορικότητα του Αρχιτεκτονικού Έργου*, μφρ. Λαζαρίδης Π., Νέα Σύνορα Λιβάνης
2. Γεωργακόπουλος Κ., 1995, *Αρχαίοι Έλληνες Θετικοί Επιστήμονες*, Γεωργιάδης, Αθήνα. σελ.139. σ.53
3. Ελευθεροτυπία 06/11/2006
4. H. E. Huntley, *The Divine Proportion: A Study in Mathematical Beauty*, New York: 1970
5. Κορρές Μ., *Από την Πεντέλη στον Παρθενώνα, Τα αρχαία λατομεία και η ιστορία ενός ημιτελούς δωρικού κιονόκρανου του πρώτου μαρμάρινου Παρθενώνος*, 1994
Επιστημονική Επιμέλεια : Δρ Κώστας Νικολαντωνάκης, Βάλεια Αμοιρίδου
6. Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τομ. ΙΒ΄, σελ.612.
7. Πλούταρχος, *Βίος Περικλή* 13.4
8. Sir William Smith (1813-1893), επιμ. (1849) (στα Αγγλικά). *Dictionary of Greek and Roman biography and mythology*, Τόμος Α'. Βοστώνη
9. Χριστιανίδης Γ. 2003, *Θέματα από την Ιστορία των Μαθηματικών*, Παν. Εκδ. Κρήτης
10. Βιτρουβίου - *Περί Αρχιτεκτονικής*, Βιβλία Ι-V. Εκδόσεις Πλέθρον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

1. Hans Rupprecht Goette (2001)(στα αγγλικά). *Athens, Attica and the Megarid - An Archaeological Guide*. Λονδίνο: Routledge.
2. *Ιερή Ελλάδα*, Αρχέτυπο
3. Λίτσας Νίκος Β., *Η ιερή γεωγραφία της Ελλάδος*, Έσσοπτρον
4. Μανιάς Θεοφάνης, *Άγνωστα μεγαλουργήματα των Αρχαίων Ελλήνων*
5. Μπρούσκαρη Μαρία, 2000, *Τα μνημεία της Ακρόπολης*, Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, Αθήνα
6. Νεώτερον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν «Ηλίου», τόμος 9 και 10.
7. Περφέτος Ν., 1958, *Αρχαία Αγορά και Ακρόπολις των Αθηνών*, Αθήνα
8. Τσάκος Κωνσταντίνος, 2000, *Η Ακρόπολη*, Έσπερος, Αθήνα
9. Φωκά Ιωάννα, Βαλαβάνης Πάνος, 1994, *Περίπατοι στην Αθήνα και την Αττική*, Κέδρος, Αθήνα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

1. Baldry, H.C. *Το τραγικό θέατρο στην Αρχαία Ελλάδα*, Καρδαμίτσας, (Αθήνα 1992)
2. Blume, H. D., *Εισαγωγή στο Αρχαίο Θέατρο*, ΜΙΕΤ, (Αθήνα 1986)
3. Brooke, Iris, *Costume in Greek Classic Drama*, Greenwood Press, (London 1973)
4. Burmeister, *Antike Theater in Attika und auf der Peloponnes*, München: tuduv-Verl.-Ges. 1996
5. Campbell, J., *Ο Ήρωας με τα Χίλια Πρόσωπα 2*, Ιάμβλιχος, (Αθήνα 2004)
6. Ε. Σπαθάρη – Αικ. Χατζή – Π. Μάξιμος, *Αρχαία ελληνικά θέατρα: 2500 χρόνια φως και πνεύμα*, Πλάτων Μάξιμος: Αθήνα 2000
7. Ε. Τσιμπίδη - Πεντάζου, «*Το αρχαίο θέατρο στη Μαρώνεια*», στο Μνήμη Δ. Λαζαρίδη. *Πόλις και χώρα στην αρχαία Μακεδονία και Θράκη*, Πρακτικά αρχαιολογικού συνεδρίου στην Καβάλα 9-11 Μαΐου 1986, Θεσσαλονίκη Ανδριανού Ε. - Ξιφάρά Π., Εισαγωγή στο Αρχαίο Θέατρο, ΕΑΠ, (Πάτρα, 2001)
8. ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ, Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, Κυριακή 13 Ιουλίου 2003, σελ 3
9. Ley, Gr., *A Short Introduction to the Greek Theatre*, University of Chicago Press, (Chicago 1991)
10. Lonsdale, St., *Dance and Ritual Play in Ancient Greek Religion*, Johns Hopkins University Press, 1993
11. Pickard-Cambridge, Ar., *The Theatre of Dionysos in Athens*, 1946
12. Rehm, Rush, *Greek Tragic Theatre*, Routledge, 1991
13. Rohde, E., *Η Ψυχή*, Β' τόμος, Ιάμβλιχος, (Αθήνα 2004)
14. Romilly, J., *Η Ελληνική Τραγωδία στο Πέρασμα του Χρόνου*, Το Άστυ, (Αθήνα 1996)
15. Σ. Γώγος, *Το αρχαίο θέατρο των Οινιαδών*, Εκδ. Μίλητος: Αθήνα 2004
16. Σ. Δρούγου, *Το αρχαίο θέατρο της Βεργίνας*, University Studio Press: Θεσσαλονίκη 1999
17. Taplin, Oliver, *The Stagecraft of Aeschylus*, Oxford University Press, (Oxford, 1977)
18. T. Luigi, *Teatro e spettacolo in Magna Grecia e in Sicilia: testi, immagini, architettura*, Longanesi: Milano 2002
19. Vernant, J. P. (επιμ.), *Ο Έλληνας Άνθρωπος*, Ελληνικά Γράμματα, (Αθήνα 1996)
20. Walton, J. Michael, *Living Greek Theatre*, Greenwood Press, 1980
21. Wiles, David, *Tragedy in Athens*, Cambridge University Press, (London 1997)
22. W. Lawrence, *Greek Architecture*, 5th ed., rev. by R. A. Tomlinson, Yale University Press: New Haven & London 1996.
23. Τσιμπουράκης, Δ., «*Η Γεωμετρία στην Αρχαία Ελλάδα*», Ατραπός, 2004
24. Τσινίκας, Π. Ν., 'Μουσική / Ακουστική / Αρχιτεκτονική Μεταφράσεις και Συμβολισμοί,' 1ο Πανελλήνιο Διεπιστημονικό Συνέδριο Τέχνης & Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, 29-31 Μαΐου 2009: *Η Τέχνη ως εργαλείο εκπαίδευσης για το περιβάλλον Παιδαγωγικές/Εκπαιδευτικές προσεγγίσεις για το Δάσος/Δέντρο & την Ανακύκλωση*
25. Ν. Κοντράρου-Ρασσιά, 'Το μυστικό της ηχητικής των αρχαίων θεάτρων'. *ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ* - 06/11/2006

26. Ελένη-Άννα Χλέπα, 'Ακουστική θεάτρων', Ένθετο 7ΗΜΕΡΕΣ, Εφημερίδα ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 10 Μαρτίου 2002